

UNIE

DE UNIE

IN

HET

VIZIER

**60 JAAR CHRISTELIJK
HISTORISCHE UNIE**

UNIE IN HET VIZIER

Uitgave verzorgd door de
Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman
Stichting.

Redactie   Mr. Dr. K. de Vries
                         Dr. E. Bleumink

Ontwerp/omslag Max Arab

Druk   N.V. Drukkerij Joh. Jonker / Apeldoorn

Uitgever   Semper Agendo N.V. / Apeldoorn

*Unie in het
vizier*

een korte kenschets van de
ontwikkelingen in de
Christelijk-Historische Unie
na de tweede wereldoorlog

Uitgave ter gelegenheid van het 60-jarig
bestaan van de C.H.U.

Dit jubileumboekje is geschreven door:

H. van Spanning (27) studerende in de politieke en sociale wetenschappen in Amsterdam en werkzaam als parlementaire verslaggever bij het „Rotterdammer Kwartet”. Hij is actief CHJO lid en bestuurslid van de Jhr. mr. A. F. de Savornin Lohman Stichting;

en door

Drs. B. Woelderink (30) die na het behalen van het doctoraal examen in de geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en na vervulling van de militaire dienstplicht in dienst trad van het gemeente archief in Rotterdam. Hij is lid van de Landelijke Bestuurs Raad van de CHJO en voorzitter van de studiegroep Binnenland.

Voorwoord

Telkens wanneer een bepaalde periode is afgesloten, ontstaat de wens om vast te leggen wat gebeurd is en hoe men tot hier gekomen is.

Dat geldt zowel voor een periode, afgerond in de tijd, als voor een periode, die besloten wordt met de afronding van een denkproces. Slechts zelden vallen die twee samen. Het boekje „Geschiedenis en Beginsel van de Christelijk-Historische Unie”, in 1953 geschreven door Mr. H. K. J. Beernink, die toen secretaris van de Unie was, zou doen vermoeden, dat toen de afsluiting van een historische en een denk-periode aan elkaar gekoppeld waren. Beernink begint zijn voorwoord met te constateren, dat er in verband met het gereedkomen van een herzien Program van Beginselen „behoefte bestond aan een eenvoudig geschriftje, waarin de geschiedenis en het beginsel van de C.H.U. op beknopte wijze worden behandeld.”

Het zijn eigenlijk twee onverenigbare zaken: geschiedenis, waarin men terugziet, en program, waarin men vooruitziet. Maar daar tegenover staat ook de juiste gedachte: in het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal. Hoe dan ook, bij het 60-jarig jubileum van de Christelijk-Historische Unie, in feite op 9 juli 1968, toen het Program van Beginsel 60 jaar geleden voor de eerste maal werd vastgesteld, is een periode in de tijd afgerond. Dat leek een goed moment om de geschiedenis van de C.H.U. vanaf de Tweede Wereldoorlog vast te leggen. Het bestuur van de Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman Stichting was bereid deze taak op zich te nemen. Twee leden van het bestuur, de heren De Vries en Bleumink, vormden de redactie. Voor de inhoud zorgden de heren drs. H. van Spanning en drs. B. Woeldekink. De Unie is hun grote dank verschuldigd voor de

vele uren van naspeuren en schrijven, die hiervoor nodig waren en niet minder voor de wijze waarop zij de stof hebben behandeld. Moge velen het met genoegen lezen! Het 60-jarig jubileum betekent niet tegelijk de afsluiting van een denk-proces. Integendeel. Sinds ruim een jaar is juist een nieuwe periode van doordenken van fundamenten en perspectieven van de Unie ingegaan.

Intern is de Unie voor zichzelf bezig het Program van Beginselen niet alleen te herzien, maar geheel nieuw op te zetten. De Algemene Vergadering op 17 en 18 mei 1968 te Groningen heeft daartoe een aantal basis-stellingen aanvaard.

Een commissie zal dit nader uitwerken en dan kunnen alle kiesverenigingen en alle leden hun mening daarover vormen. Zo worden fundamenten opnieuw doordacht en geformuleerd.

Tegelijkertijd is de Unie bezig zijn organisatie te vernieuwen. De uitwerking van de besluiten van de Buitengewone Algemene Vergadering op 16 december 1967 te Utrecht vindt allerwege plaats. Nieuwe bestuursleden worden benoemd, nieuwe activiteiten worden ter hand genomen, nieuwe ideeën worden geboren.

En in de derde plaats, extern, worden de verhoudingen tot de andere politieke partijen opnieuw doordacht. Met name het overleg tussen de drie grote christelijke partijen, de Katholieke Volks Partij, de Anti Revolutionaire Partij en de Christelijk-Historische Unie betekent een reële poging van christenen om tezamen de politieke vraagstukken te benaderen. De eerste resultaten daarvan, neergelegd in het Interim-rapport van de „groep van Achtien”, openen perspectieven voor toekomstige samenwerking, die wellicht vormgevend zal zijn voor de politieke constellatie in de eerstvolgende decennia.

Nu heb ik toch de ontwikkeling van het denken en handelen in de Unie, gericht op de toekomst, gekoppeld aan de inhoud van dit boekje, dat geschiedenis beschrijft. Het kan ook niet anders, als men de Unie goed in het vizier wil krijgen. De toekomst tegemoet, met open vizier tegenover allen en alles, wie of wat men tegenkomt op de weg. Het verleden legt van die houding getuigenis af. Moge de toekomst dat niet anders doen!

Arnhem, 1-6-'68.

A. D. W. Tilanus, voorzitter C.H.U.

Het optreden van de CHU in het parlement sinds 1946

Inleiding

Bij het schrijven van een overzicht over het optreden van de CHU in het parlement sinds 1946, staat men onmiddellijk voor de keus welke onderwerpen men uit deze periode wil belichten.

Ten eerste is een verdeling gemaakt tussen de na-oorlogse geschiedenis van Eerste en Tweede Kamer. Voor de Tweede Kamer is onze keus uitgegaan naar een centraal thema in de verhouding tussen regering en parlement dat enerzijds kenmerkend is voor de Unie en anderzijds de ontwikkeling van het christelijk-historisch denken goed weergeeft. Hiervoor namen wij de dualistische opvatting van de CHU.

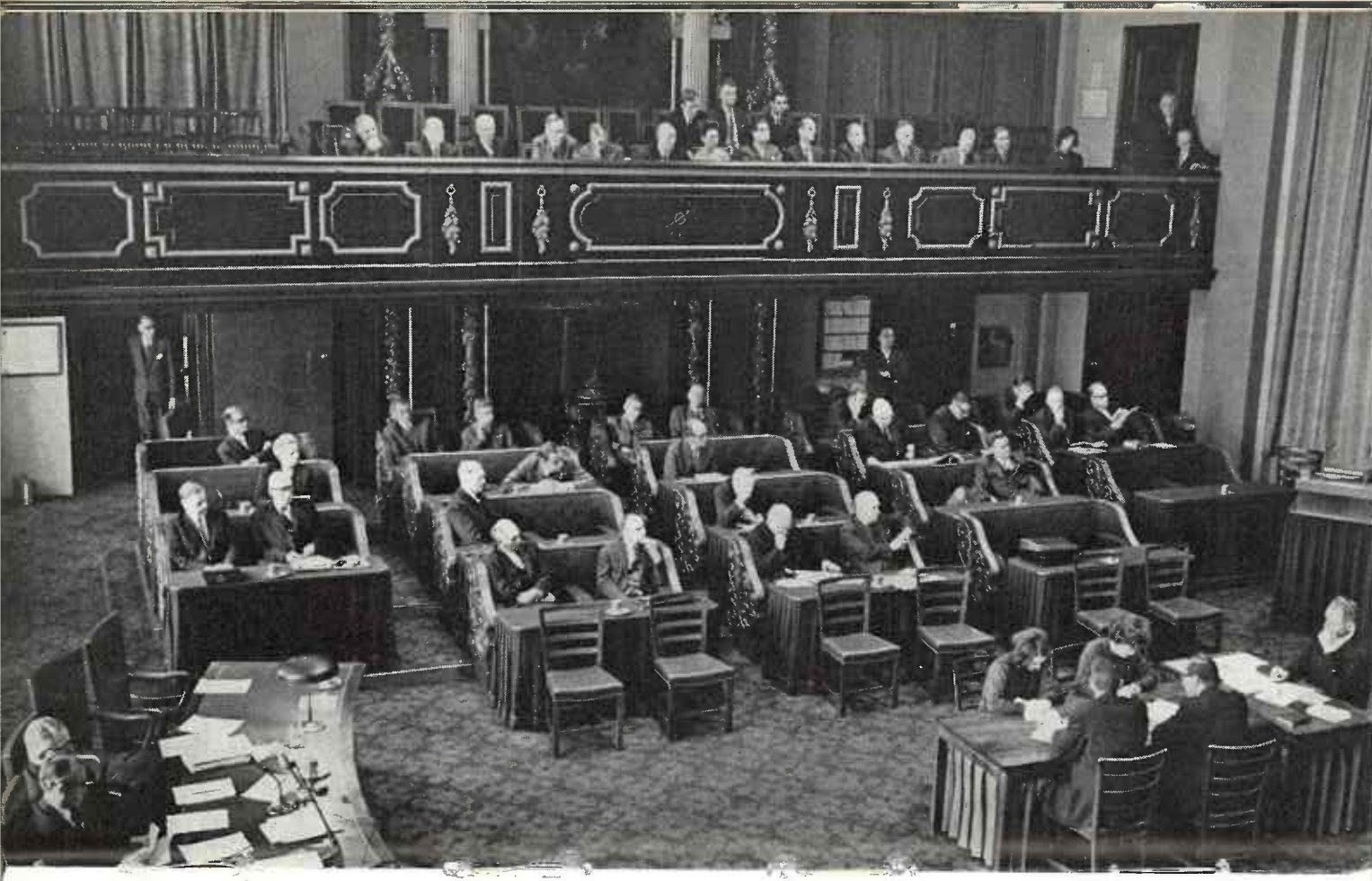
Vervolgens is de houding van de CHU bij enkele belangrijke onderwerpen, die na 1946 aan de orde zijn geweest in de Tweede Kamer in het kort weergegeven. In het kader van dit artikel kon de keus slechts beperkt zijn. Wij namen: de Indonesische kwestie, de instelling van de NAVO en de EEG, de Mammoetwet, de instelling van het staatssecretariaat en tenslotte de sociale wetgeving. Tenslotte zijn enkele uitspraken van CH-fractieleden vermeld, die elk voor zich een indruk geven van de wijze waarop de CHU haar positie bepaalde ten opzichte van andere partijen.

Ten aanzien van de positie van de Eerste Kamer worden doorgaans drie redenen aangevoerd. Ten eerste rekent men het tot haar taak de wetsontwerpen in tweede instantie te toetsen aan de rechtsovertuiging van het volk. Voorts wordt het belang beklemtoond van senatoren, die iets verder van het politieke leven van alle dag afstaan en hun Kamerlidmaatschap als nevenfunctie uitoefenen. Ten derde kunnen we de mogelijkheid noemen om suggesties voor de uitvoering van het beleid te doen en punten aan de orde te stellen die in de Tweede Kamer wellicht over het hoofd gezien zijn.

Gezien de eigen aard van de senaat hebben we gemeend dit gedeelte van onze beschouwing een iets andere opzet te geven. In de eerste plaats is aandacht besteed aan drie markante senatoren die voor de CHU na de oorlog in de Kamer zitting hebben gehad. Tenslotte zijn enkele passages opgenomen, waarin het karakter van de Eerste Kamer voor het doen van suggesties vrij goed uitkomt.

Overzicht van de Eerste Kamer, met enkele CH senatoren.
(De leden van de Eerste Kamer zitten niet fraktiegewijze).
Bij de deur Jhr. mr. L. E. de Geer van Oudegein.

A. F. de Savornin Lohman

ENIGE ONTWIKKELINGEN
IN HET DUALISME
VAN DE CHU

Het dualistisch beginsel van de CHU vindt zijn oorsprong voor een belangrijk deel in de staatsleer van jhr. md. A. F. de Savornin Lohman. Globaal kan men het dualisme omschrijven als: „de opvatting dat regering en parlement een eigen taak hebben en in hun contact een zekere

distantie ten opzichte van elkaar dienen te bewaren.” Om de veranderingen in deze opvatting sinds 1946 te illustreren is gebruik gemaakt van passages uit redevoeringen die CH-fractieleden, met name in de gedachtenwisseling bij het optreden van nieuwe kabinetten, hebben gehouden.

Distantie

In 1946 treedt het kabinet-Beel op, steunend op KVP en PvdA, met daarnaast enkele partijloze ministers. Dr. H. W. Tilanus keert zich op 9 juli 1946 tegen de passage in de Troonrede, waarin wordt gesteld dat het kabinet in nauw overleg met de groepen waarop het steunt is tot stand gekomen.

Hij stelt hier tegenover dat de CH deze methode nooit gewaardeerd heeft. De CH maakt bezwaar tegen binding ten aanzien van in het parlement te volgen gedragslijnen. Het kabinet is verantwoordelijk. Zij moet haar kracht vinden in goede argumenten, in het openbaar aangevoerd, niet op binnenskamers gemaakte afspraken, aldus de CH-fractie leider.

Bij het optreden van het kabinet-Drees-Van Schaik — met ministers uit KVP, PvdA, VVD en CHU — keert dr. Tilanus zich op 13 augustus 1948 tegen het feit dat de PvdA-fractie de Partijraad over de formatie moet horen. De taken van Kamerleden moeten zijns inziens onderscheiden worden van die der partij-instanties.

Hij zegt onder meer: „En uit staatsrechtelijke overwegingen en uit politieke overwegingen zijn wij christelijk-historischen geen voorstanders van bindende afspraken en wensen wij

Dr. H. W. Tilanus

ons oordeel over de verschillende zaken voor te behouden totdat de regering in laatste instantie haar laatste woord heeft gesproken. Daarvoor is ook het gemeen overleg tussen regering en Staten-Generaal. Alleen wanneer men dit zo ziet kan dit gemeen overleg de volle waarde behouden, die het mijns inziens moet behouden.”

„Of er een geestverwant of niet geestverwant minister in het kabinet zit, daardoor zal onze houding niet worden gewijzigd. Wij zullen zakelijk de daden van dit kabinet beoordelen.”

Dr. Tilanus handhaaft zijn visie over de onwenselijkheid van strakke bindingen ook na de oplossing van de Huurwetcrisis in 1955. Na een conflict over de huurblokkering met minister Witte had informateur mr. Burger met de fractieleiders van de regeringspartijen een alternatief plan uitgewerkt dat door de regering werd overgenomen.

De CH-fractie leider merkt hier in de Kamer over op:
„De CH-fractie heeft (bij het uitbreken van de crisis) op een na (mr. Schmal) tot uiting gebracht dat zij de brede samenwerking in dit kabinet gecontinueerd wenst te zien als het meest in 's lands belang. De CH-fractie voelt weinig voor strakke afspraken. Bij dit overleg moest iets verder in details worden gegaan dan mijn fractie in het algemeen wenselijk voorkomt. Het ging hier echter over een concreet punt, waarover het kabinet was gestruikeld.”

Minister is geen mandataris van zijn partij

Interessant is ook de rede van Tilanus sr. bij het uitbreken van de Nieuw Guinea-crisis, waarbij de liberale minister Stikker aftrad toen de VVD een motie tegen zijn beleid indiende. Mr. Stikker zei te zullen aftreden ook als deze motie zou worden verworpen en de VVD voorstemde. Dit laatste gebeurde.

Op 21 januari 1951 merkt de CH-fractie leider kort voor de stemming hierover op:

„De verklaring van minister Stikker is psychologisch begrijpelijk maar staatsrechtelijk onjuist. De minister is geen mandataris van de partij maar dienaar van de Kroon.”

... DE MINISTER IS EEN DIENAAR VAN DE KROON...

Door het veelvuldig contact van Kamerleden met geestverwante ministers in het kabinet zijn, aldus dr. Tilanus, de correcte staatkundige verhoudingen uit het oog verloren.

„Wanneer de minister meent dat 's lands belang vordert dat hij blijft dan moet hij dit doen ook al zou de partij waaruit de minister voorkomt op dat ogenblik anders oordelen.”

Don't speak to the man at the wheel

Bij de algemene beschouwingen van 1952 keert dr. Tilanus zich op 4 november 1952 tegen portefeuilleverdeling van ministers in het kabinet volgens evenredige vertegenwoordiging over de partijen, zoals bij gemeenteraden en Provinciale Staten gebruikelijk is.

De fractievoorzitters mogen volgens hem geen eisen stellen voor bepaalde ministerposten. De formateur is verantwoordelijk. Zijn uitgangspunt is „Don't speak to the man at the wheel”. Dr. Tilanus vond het begrijpelijk dat de formateur de ministerszetels zoveel mogelijk pons-pons gewijze verdeelt maar acht het systeem van evenredige vertegenwoordiging niet juist.

Ook na de zeer langdurige kabinetscrisis van 1956 beklemtoont de CH-fractie leider zijn beginsel don't speak to the man at the wheel. Hij zegt voorts dat men de politieke verhoudingen niet moet toespitsen maar dat het streven gericht moet zijn op samenwerking van de verschillende maatschappelijke opvattingen in ons volk.

Ook in de fracties ontwikkelt zich soms een „gauche et droit”. Dr. Tilanus acht het ontspannend werken als dit ook in het openbaar tot uitdrukking kan komen.

Rol oppositie

Voorts bekritiseert hij de scherpe oppositie die de VVD van 1952 tot 1956 gevoerd heeft. In het optreden van

prof. Oud voelde hij hatelijkheden die hem „een wrange nasmaak bezorgden”.

Een oppositie is naar zijn mening alleen zinvol als zij in staat zou zijn de regeringstaak over te nemen. Bij het Engelse stelsel is dit mogelijk; in de Nederlandse verhoudingen niet.

De houding van de VVD noemt hij „ietwat geforceerd, ietwat onnatuurlijk”.

Kentering

In de praktijk treedt evenwel geleidelijk een wijziging in, waarbij de indruk wordt gewekt dat de natuur sterker is dan de dualistische-leer.

Prof. F. J. F. M. Duynstee maakt in zijn boek „De kabinetsformaties 1946 - 1965” melding van een conflict tussen Tilanus en Staf enerzijds en Beernink c.s. anderzijds over de vraag of de CHU in 1959 in het te vormen kabinet met een of twee ministers genoeg zal nemen. (Duynstee blz. 225)

De woningbouwcrisis van 1960 biedt een ander voorbeeld. Hier trad minister Van Aartsen af toen zijn geestverwanten in de ARP een motie tegen zijn beleid indienden. Wetend dat de minister zou aftreden stemde de CHU voor de motie-Van Eibergen.

Later wees dr. Tilanus op het zuiver zakelijk karakter van deze motie. De minister had hem naast zich neer kunnen leggen. Vergeleken met de Huurwetcrisis van 1955 schijnt bij de CHU echter tijdens deze crisis in veel sterkere mate de wens naar tegemoetkomende afspraken op enkele punten te hebben geleefd. (Duynstee blz. 251/53).

Beernink: één (minister) is geen

Bij het optreden van mr. H. K. J. Beernink als fractieleider zet deze wijziging zich door. De heer Tilanus stond op het standpunt dat een vijf-partijen

Mr. H. K. J. Beernink, de opvolger van
Dr. H. W. Tilanus als partij- en fractievoorzitter

kabinet het meest in 's lands belang was; al was dit praktisch doorgaans niet uitvoerbaar. Mr. Beernink gaat hier verder.

Bij het optreden van het kabinet-Marijnen, op 31 juli 1963, betoogt hij onder meer dat hij voorkeur had voor een kabinet met de VVD. Dit was de meest geschikte combinatie om het beleid van het kabinet-de Quay voort te zetten, met vermindering van de zwakke punten. Een vijf-partijen-kabinet brengt zijns inziens de homogeniteit van het kabinet in gevaar. Iedere groep behoort ten minste twee ministers te hebben anders heeft men als partij onvoldoende invloed in het kabinet. Voor één

minister is dit een te zware taak. De prijs van een ministerszetel — in een vijfpartijenkabinet — was bovendien voor de CH na haar verkiezingswinst te hoog. Wel spreekt mr. Beernink zich uit tegen strakke bindingen. Over het Akkoord van Wassenaar merkt hij op dat dit hoofdpunten betreft. Een fractievoorzitter kan echter zijn fractie niet binden. Het beginsel van loyale steun aan het kabinet en beoordeling op haar daden blijft ook bij Beernink bestaan. Ten aanzien van het Do not speak to the man at the wheel is er evenwel een duidelijke wijziging gekomen.

De kwestie van de bindingen speelt een belangrijke rol tijdens de formatie-Cals. We willen niet te diep op deze plaats ingaan op de controverse die zich in de Kamer tussen beide politici openbaarde. Waarschijnlijk zijn hier wederzijds veel misverstanden gerezen. Een van de hoofdpunten was dat mr. Beernink er bezwaar tegen had dat de fractie zich vooraf zou moeten binden aan de oplossing van het omroepvraagstuk; terwijl hij meende dat wie er ook uit de boot zou vallen, hij dat niet mocht. „Van mij werd een ommezwaai verwacht”. Bovendien had hij de indruk gekregen dat de CH in de nieuwe combinatie een ministerspost moest prijs geven.

Getemperd Dualisme

Ten aanzien van het dualisme is men de laatste jaren gematigder geworden. Bovendien is een van de verschijnselen, samenhangend met het dualistisch uitgangspunt, — de vrije keuze van ieder fractielid — in de praktijk afgezwakt. Onder leiding van mr. Beernink nam het verdeeld stemmen in de CH-fractie sterk af. *

---

*) Dit geldt overigens ook voor de Eerste Kamer-fractie. Voor zover mij bekend heeft de CH-senaatsfractie tussen de behandeling van de Mammoetwet (5 februari 1963) en de behandeling van de Woonwagewet (20 februari 1968) geen enkele keer verdeeld gestemd.

De heer J. T. Mellema herinnerde hieraan in zijn eerste rede als fractievoorzitter, bij het optreden van het kabinet-De Jong op 19 april 1967. Opvallend is voorts dat hij de kwestie van de bindingen en het dualistisch uitgangspunt van de Unie, in deze rede niet noemt. Verder verklaart hij kort dat de CH tijdens de formatie de verdeelsleutel 6 (KVP) - 3 (VVD) - 3 (ARP) - 2 (CHU) voor de zetelverdeling in het kabinet acceptabel vond. Het don't speak to the man at the wheel is hier heel duidelijk losgelaten. De heer Mellema trekt de zetelverdeling zelfs door naar de staatssecretarissen door de hoop uit te spreken dat binnenkort een derde CH-staatssecretaris zal worden benoemd. In de praktijk heeft het dualisme van de CHU zich sinds 1946 ontwikkeld in de richting van een „getemperd dualisme”. Interessant zal het zijn om te zien in hoeverre de kwestie van de bindingen zal worden geïnterpreteerd, met name als het in de toekomst tot gesprekken over een stembusakkoord zou komen.

J. T. Mellema, voorzitter
van de CH Tweede
Kamerfractie sinds 1967

Verkiezingsbord in Amsterdam, de „Rustige C.H.U.”

DE HOUDING VAN DE CHU BIJ ENKELE BELANGRIJKE WETSONTWERPEN

De CHU wordt wel eens verweten te slap te zijn of „conservatief”, wat daar dan ook onder verstaan moet worden. Het beeld van het optreden der Unie sinds 1946 is echter genuanceerder. Een etikettering is niet zo makkelijk te geven. In het onderstaande is getracht dit met enkele voorbeelden uit de parlementaire praktijk toe te lichten.

Indonesië

De Indonesische kwestie heeft van 1946 tot 1949 onze politiek sterk beheerst. De nasleep van Nieuw Guinea eindigde pas in 1962. Meerdere malen zijn na 1946 bewogen debatten over de toekomst van Indonesië gehouden. Wij kozen enkele fragmenten ter illustratie. Uit de Handelingen krijgt men de indruk dat de CHU sterke reserves had tegen het regeringsbeleid inzake Indonesië. Anderzijds begreep men dat de oude toestand niet kon blijven voortbestaan.

Bij de algemene beschouwingen van 1948 verwelkomt dr. Tilanus de heren Gerbrandy en Welter in de Kamer. Hij zegt dan onder meer dat hij het eens is met de zaak waarvoor zij strijden: het behoud van de band van Nederland en de Overzeese Gebiedsdelen onder de Kroon van Oranje. Anderzijds meent hij dat Gerbrandy en Welter te weinig rekening houden met de ontwikkelingen in het staatkundig denken en voelen die zich na de oorlog in het bijzonder in Azie, Brits Indie, Frans Indo China en Oost-Indië hebben voltrokken. De CHU stemt in 1948 voor de herziening van de grondwet in eerste lezing, waarbij de overgang naar de nieuwe rechtsorde wordt mogelijk gemaakt. De CHU heeft dan nog grote verwachtingen van de Nederlands Indonesische Unie, die in voorbereiding is.

Op 8 december 1949 valt in de Tweede Kamer — met 71 - 29 stemmen — de beslissing. Vooral in de CHU-fractie komt de problematiek rond de dekolonisering in die dagen, goed tot uiting. De CH stemt als enige fractie verdeeld. Voor waren freule Wttewaall van Stoetwegen en de heren Tilanus, Kikkert en Van de Wetering; tegen stemden de heren Krol, Schmal, Beernink, Van de Feltz en De Ruiters. Namens de voorstemmers zegt de heer

Tilanus dat verwerping van dit voorstel tot grotere chaos en meer ellende zou leiden dan bij aanvaarding er van. Bovendien zou verwerping een kardinale breuk met Indonesie betekenen. De vier CH-leden hebben geen vrijmoedigheid om het voorstel af te wijzen.

NAVO en EEG

Mr. Schmal zegt namens de tegenstemmers dat hij meent dat de Kamer voor voldongen feiten is geplaatst. Feiten die zijns inziens voor het behoud van het koninkrijk en de belangen van de Indonesische volkeren zo ernstig zullen zijn dat hij en de zijnen het in strijd met hun ambtseed achten om steun aan dit wetsontwerp te geven.

Vaak treft men in de CHU in de periode kort na 1945 sterk legalistische tendenzen aan. Bij de debatten over het NAVO-verdrag in 1949 stemt de CHU voor. De rede van mr. Schmal is echter uiterst gereserveerd, en relatief kort. Hij mist in de stukken de bewogenheid over de ernst van de internationale situatie. Herinnerend aan een Oud-Testamentisch profeet spreekt hij de hoop uit dat het NAVO-verdrag geen „gebroken rietstaf” zal blijken te zijn. *

Maar ook deze legalistisch, ethische benadering wijzigt geleidelijk. Bij de behandeling van het EEG-verdrag in 1957 is dit reeds duidelijk merkbaar. Weliswaar heeft mr. Schmal ook hier enkele bedenkingen tegen de ideologische achtergrond van het verdrag. Bij de overige sprekers voor de CH — Diepenhorst, Kikkert, Van der Mei

---

*) In verband met de beschikbare ruimte kan dit verschijnsel niet uitvoerig worden behandeld. Bij bestudering van de Handelingen valt op dat dit legalisme de eerste jaren na 1946 ook in de Eerste Kamer duidelijk zichtbaar wordt.

Deze legalistische benadering wordt wellicht voor een belangrijk deel veroorzaakt door het feit dat beide fracties van de CHU in deze periode een relatief groot aantal juristen telde.

Dr. H. W. Tilanus: „Tweemaal tegen”
Op de achtergrond Freule C. W. J. Wtewaall van Stoetwegen

— is een meer zakelijke, politieke beoordeling waar te nemen. De gehele CH-fractie stemt voor.

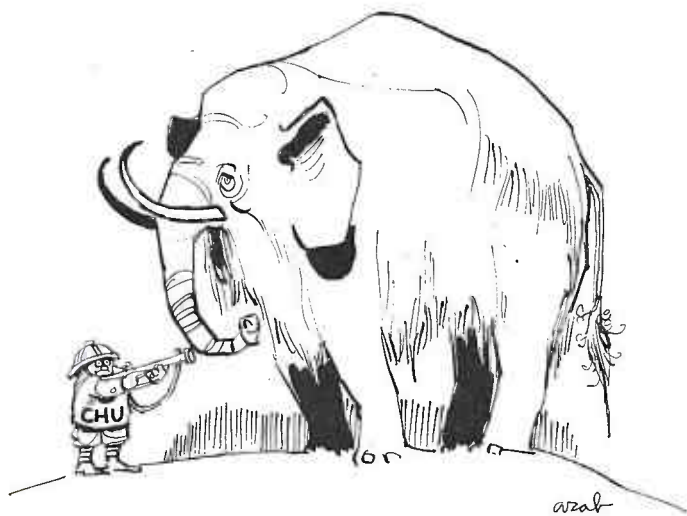
De opvatting „De CH is te slap” gaat zeker niet op voor de houding van de Unie bij twee hier genoemde wetsontwerpen. We bedoelen de instelling van het staatssecretariaat in 1948 en de Mammoetwet van 1962. In beide gevallen was de CH-fractie unaniem tegen. Dr. Tilanus zag niets in het staatssecretariaat. Hij noemde het in 1948: een povere figuur, half ambtenaar, half minister; geen vlees, geen vis.

Ook de Mammoetwet heeft nooit genade gevonden in de ogen van de leden der CH-Tweede Kamerfractie.

Men oordele echter niet te snel met woorden als: „conservatieve CHU.” Ten aanzien van het staatssecretariaat heeft men later toegegeven dat men te pessimistisch is geweest. Ten aanzien van de Mammoetwet

krijgt men daarentegen weleens de indruk dat vele niet-CH-politici toegeven — al is het misschien stilzwijgend — dat men te optimistisch is geweest. We zeiden reeds dat etikettering van de Unie geen gemakkelijke zaak was. Nog een laatste voorbeeld. Sinds 1946 zijn een groot aantal sociale verzekeringswetten tot stand gekomen. We noemen hier slechts de Werkloosheidswet; de Noodwet Ouderdomsvoorziening; de AOW, de AWW en de AWZ. De Unie heeft altijd unaniem voor deze wetsontwerpen gestemd.

...GEEN GENADE VOOR DE MAMMOET...

DE HOUDING VAN DE CHU TEGENOVER ANDERE PARTIJEN

In het laatste deel van dit hoofdstuk zijn enkele uitspraken van CH-politici opgenomen, die de houding der Unie ten aanzien van andere partijen weergeven. De citaten spreken, volgens ons, voor zich zelf. Als in 1946 het kabinet-Beel optreedt zegt dr. Tilanus op 9 juli:

„De christelijk-historische opvattingen en beginselen zijn anders dan die van sommigen waarop het kabinet steunt. Maar juist in onze beginselen die gebaseerd zijn op de Heilige Schrift en het Evangelie vinden wij zoveel aansporingen tot sociale bewogenheid en liefde tot de naaste dat men niet het recht heeft de christelijk-historischen te drukken in een reactionaire hoek.”

Omstreeks 1950 propageert VVD-leider prof. Oud de gedachte van een „derde macht” van VVD, ARP en CHU, die het zou moeten opnemen tegen PvdA en KVP. Nadat de Nieuw-Guinea crisis rond mr. Stikker en de VVD is opgelost merkt dr. Tilanus op 19 maart 1951 op:
. . . „dat de gebeurtenissen van de afgelopen maanden die derde macht voor mij enige kilometers verder uit mijn denken heeft doen gaan.”

Na de overwinning van de PvdA in 1952 spreekt de heer Tilanus over de Doorbraak.

Bij de algemene beschouwingen op 4 november 1952

stelt hij onder meer dat de persoon van dr. W. Drees stemmen heeft getrokken. Dr. Tilanus ziet hierin geen bevestiging van de Doorbraak. De doorbraak-gedachte van de PvdA neemt hij vooralsnog voor kennisgeving aan. Sprekend over de aanstaande verkiezingen van 1963 zegt dr. Tilanus bij de algemene beschouwingen op 2 oktober 1962:

„Wanneer men de politieke verhoudingen van na de laatste wereldoorlog vergelijkt met die van voor de oorlog, dan blijkt dat er in de grote lijn toch weinig veranderd is, en dan blijken de vooroorlogse partijverhoudingen in wezen nog te passen op de gevoelens en inzichten van onze medeburgers van nu”.

. . . „maar ik projecteer slechts de vooroorlogse partijformaties op de huidige politieke verhoudingen. Dan mogen er kleine verschuivingen zijn maar het politiek patroon van ons volk als geheel is het zelfde gebleven”. Tenslotte een citaat van de heer Mellema bij de beraadslagingen over de regeringsverklaring van het kabinet-de Jong, op 19 april 1967. Sprekend over de discussie die over de partijvorming is ontstaan, merkt hij op:

„Ieder stelsel, ook het politieke, is nu eenmaal aan slijtage onderhevig en het is een strikt normale zaak dat men zich van tijd tot tijd opnieuw bezint. In de afgelopen tijd is dat misschien wat op de achtergrond geraakt maar de situatie die nu is ontstaan maakt zulk een herbezinning zeer urgent. In de eerste plaats zullen de partijbesturen zich met dit vraagstuk moeten bezig houden en het feit dat KVP, ARP en CHU zich gezamenlijk zullen gaan beraden over enkele fundamentele problemen toont duidelijk aan dat ook de CHU open staat voor nieuwe gedachten, die in ons volk leven. Wij zijn bereid positief mee te denken over mogelijke vormen die hieruit kunnen voortvloeien.”

Van links naar rechts: Baron de Vos van Steenwijk, J. ter Haar jr.,
H. W. Tilanus, J. P. Lenz en Jhr. Mr.
D. J. de Geer van Oudegein

DRIE MARKANTE FIGUREN UIT DE EERSTE KAMER

Het karakter van de senaat wordt voor een belangrijk deel bepaald door de visie van de leden van dit orgaan. Vooral wanneer zij enigszins onafhankelijke of zeer oorspronkelijke standpunten innemen. Daarom hebben we in dit hoofdstuk aandacht besteed aan drie markante CH-senatoren sinds 1946. Onze keus viel op mr. W. L. baron de Vos van Steenwijk; prof. dr. F. C. Gerretson en mr. R. Pollema.

De Overijsselse ridder

Hoewel hij aan het begin van de hier behandelde episode — op 12 juli 1946 — afscheid nam van de Eerste Kamer, willen we de figuur van mr. W. L. baron de Vos van Steenwijk niet onvermeld laten. Deze christelijk-historische senator was van 1929 tot 1946 voorzitter van de senaat. Prof. Oud noemt hem in „Het Jongste Verleden” een vertegenwoordiger in oude stijl van de Overijsselse „ridderschap”.

Opvallend is zijn geheel eigen taalgebruik. Bij de opening van de eerste vergadering na de Tweede Wereldoorlog zegt hij onder meer:

„Zo is dan naar Godes vaststaande raadslag het Vaderland, na een schrikbewind, eene kwelling van vijfjaren, wederom vrij en onafhankelijk”. Over de voorbijgegaane oorlogsjaren spreekt hij als „dit swaer tempest”. Baron de Vos van Steenwijk leidde de senaat op geheel eigen wijze. Bij de beëdiging van dr. Colijn als senator wijkt hij af van de gebruikelijke begroeting door te zeggen: „Ik wens het land geluk met Uw benoeming”. Gewoonlijk wordt gezegd: „Ik wens U geluk met Uw benoeming”. Toen de Vos van Steenwijk voor de oorlog de NSB-fractie eens tot de orde riep, voegde hij hen toe: „Hier ben Ik Uw leider”.

Bij zijn afscheid zegt minister Drees onder andere: „U vormde als het ware een personele unie met het verleden. De traditie vond in U haar persoonlijke vertegenwoordiger.”

Sprekend over de vitaliteit van de Vos van Steenwijk zegt dr. Drees: „Wie Uw wandelstok nog over het Binnenhof hoort tikken, zal zich niet licht realiseren dat deze ten geleide strekt aan een 87-jarige”.

Als tweede viel onze keus op de veel omstreden maar ontegenzeggelijk briljante figuur van prof. dr. F. C. Gerretson.

Een geniale lastpak

Als parlementarier was hij — die onder de schuilnaam van Geerten Gossaert ook als dichter naam heeft gemaakt — een fel strijder tegen wat hij als onrecht zag. Wellicht mede door zijn doofheid was hij ontzettend wantrouwend. Gerretson was met steun van de — evenals hij — tegen het Indie-beleid gekante Welter in de Kamer gekozen. Welter was bereid in Zuid-Holland de CHU te steunen als Gerretson kandidaat zou zijn. Anders was een communist gekozen.

In de CH-fractie destijds onder leiding van mr. G. Kolff heeft men het moeilijk met hem gehad. Gerretsons gedrag riep weerstanden op. Hierdoor nam hij in de fractie een enigszins geïsoleerde positie in.

Prof. dr. F. C. Gerretson: Een geniale „lastpak”

Hoe Gerretson weerstanden opriep blijkt bij voorbeeld uit de rede die hij op 25 maart 1953 houdt bij de behandeling van de begroting van Overzeese Rijksdelen. Hij keert zich tegen feitelijke aanvaarding van het revolutionaire grondbeginsel bij uitnemendheid: het onbeperkte zelfbeschikkingsrecht der volkeren. „Zonder staatsverraad zeide ik in mijn vorige rede, kan een Nederlands minister niet verder gaan. Welnu, de regering is verder gegaan”.

Bovendien meent hij dat de Staten-Generaal over de voorbereidingen voor het Statuut, niet volledig zijn ingelicht. Hij spreekt in dit verband over „de Kamer een rad voor ogen draaien (bamboozle)”. De repliek van minister Kernkamp is eveneens scherp.

„Als ik het goed heb begrepen heeft hij (Gerretson) mij min of meer de doodstraf toegekend, al heb ik ook wel goede bedoelingen. De termen landverrader en onwaardige minister zijn gebruikt. Ik ben „found out”. Ik heb de neiging „to bamboozle the commons”. Over het sluiten van een geheime overeenkomst merkt hij op

„Och, mijnheer de voorzitter, de geachte afgevaardigde kan uit zijn dichterlijke periode de zaak nog aardig ensceneren. Wij zaten daar in een hotelkamer met de gordijnen dicht niet bij elektrische lampen maar bij brandende kaarsen; de koppen bij elkaar, de heer Comez en ik en de heer Pos en ik enz. Zo is het niet geweest, mijnheer de voorzitter, er is geen geheim akkoord gesloten.”

In derde termijn merkt prof. Gerretson nog op:
„Mijnheer de voorzitter, Bei Philippi sehen wir uns wieder.”

Minister Kernkamp antwoordt:

„Mijnheer de voorzitter, ik gevoel thans geen neiging om mij in de antieke geschiedenis te verdiepen”.

V.l.n.r. Mr. R. Pollema, oud Staatssecretaris Calmeijer,
mr. Toxopeus en dr H. W. Tilanus

De Friese senator

Tenslotte vermelden we de figuur van mr. R. Pollema. Deze geboren en getogen Fries was van 1928 tot zijn overlijden op 9 februari 1965 lid van de Eerste Kamer. In het aan hem gewijde herdenkingsnummer van de CH-Nederlander, van 12 februari 1965, schreef de heer H. Kikkert: „De jurist die tegen de gangbare mening in de onderwijzer Fedde Schurer verdedigde tegen het schoolbestuur van Lemmer, zocht met bewogenheid naar het schild voor de economisch zwakkere”.

Mr. Pollema heeft een groot aantal voortreffelijke redevoeringen gehouden, waarin vaak de opvattingen van Lohman en Hoedemaker terug te vinden zijn.

Voorts dient men te bedenken, dat de heer Pollema, als gevolg van een hem in zijn jeugd overkomen ongeval, in het bijzonder in het gebruik van zijn handen gehandicapt was. Voor het reizen van Leeuwarden naar Den Haag en talloze andere zaken was hij op zijn echtgenote aangewezen. Zij heeft hem hierbij al die jaren trouw ter zijde gestaan. Mr. Pollema hield een opvallend betoog tijdens de debatten over de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesie, op 20 december 1949. Hij is van oordeel dat de handelwijze van de regering in feite ongrondwettig is, en zegt dat het voorstel geen twee-derde meerderheid verdient. Bovendien moet men op grond van internationale dreigingen en gevoelens de Kamer niet onder druk zetten.

Daartegenover stelt hij echter — op grond van de staatsrechtelijke leer van De Savornin Lohman — dat de Kroon ten opzichte van de volksvertegenwoordiging eigen rechten heeft.

Hij stelt de regering op grond hiervan voor Indonesie op eigen initiatief zelfstandig te verklaren en met deze zelfstandige, jonge staat de Nederlands Indonesische Unie te sluiten. Hierna kan men dit verdrag aan de Kamers voorleggen, waarbij geen twee-derde meerderheid nodig is. Minister Drees wijst dit af. Het Nederlandse volk en de internationale wereld zou zo'n handelwijze volstrekt onbegrijpelijk vinden, aldus de premier.

Positie CHU

Bij de algemene politieke beschouwingen op 27 november 1962, spreekt mr. Pollema — waarschijnlijk in verband met de komende verkiezingen — over de positie van de CHU ten opzichte van de PvdA en de VVD.

Over het socialisme merkt hij onder meer op:

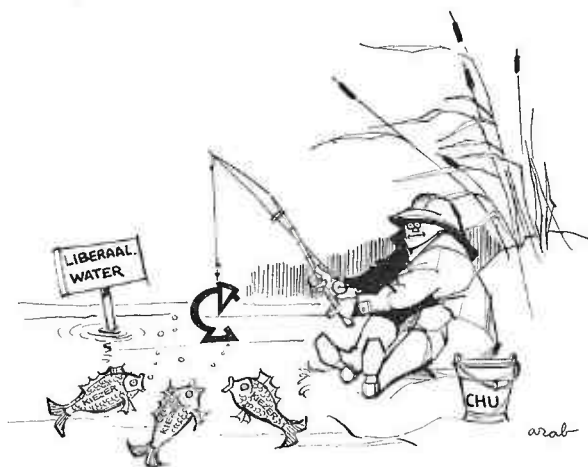
„Het evangelisch christendom is sterk sociaal gericht. In onze sociale praktijk lopen we dikwijls parallel met de socialisten en zijn we geneigd met hen samen te werken,

doch op het punt der beginselen is er een kardinaal verschil. Het socialisme kent aan de religie wel een betrekkelijke waarde toe maar het stelt deze bewust onder het socialisme en indien de religie geheel verdrongen zou worden, zou het dat in gelatenheid dragen, als het socialisme slechts overeind bleef”.

„Voor ons christelijk-historischen is de politiek niet in de eerste plaats een zakelijke aangelegenheid maar een heilige roeping. Het socialisme als stelsel bezit in zijn ideologie geen voldoende afweer, geen rem tegen machtsbegeerte.”

Sprekend over de VVD zegt mr. Pollema:

„Heeft het zin onze verhouding tot de VVD af te bakenen, zolang deze partij blijk geeft van zo weinig werkelijke consolidatie en in de afgelopen periode vaak denken deed aan een rietpluim, die door de wind heen en weer bewogen werd? Ik weet dat veel mensen, aan wie de christelijk historische beginselen volstrekt niet vreemd zijn door allerlei omstandigheden — menselijk dikwerf zeer verklaarbaar — voor de VVD gekozen hebben. Ik had natuurlijk liever gezien dat zij zich bij de CHU hadden aangesloten maar ik denk altijd: dat komt nog wel.”

...AAN WIE DE CHRISTELIJK HISTORISCHE BEGINSLEN NIET VREEMD ZIJN...

DE SENAAT ALS INITIATIEFNEMER

De Eerste Kamer heeft mede tot taak aspecten aan te roeren die in de Tweede Kamer niet of onvoldoende belicht zijn.

We hebben hiervan enkele voorbeelden ter illustratie genomen.

Bijzonder interessant is in dit opzicht de rede van mr. R. Pollema bij de algemene beschouwingen op 15 januari 1947. Hij stelt voor een semi-parlementaire commissie in te stellen, die het beleid van de Nederlandse regeringen in Londen moet onderzoeken. Minister Schermerhorn heeft toen dit destijds in de Tweede Kamer ter sprake kwam, gewezen op de mogelijkheid dat de Kamer hiertoe het initiatief nam, aldus mr. Pollema. De Tweede Kamer heeft toen echter gemeend deze zaak verder te moeten laten rusten. Maar thans zijn nieuwe zaken bekend geworden die volgens de CH-senaatsfractie zo'n commissie gewenst maken.

Uit het antwoord van minister Beel blijkt dat hij een nota van de CH-fractie over deze zaak heeft ontvangen. In dit stuk wordt gevraagd om een semi-parlementaire commissie voor onderzoek naar het beleid van de Nederlandse regeringen in Londen. Men denkt aan een commissie, bestaande uit leden van beide Kamers, militaire deskundigen en leden van de Rekenkamer. Desnoods zou ook de regering leden in deze commissie kunnen benoemen.

Minister Beel zegt toe deze zaak in het kabinet te zullen bespreken. Een zuiver parlementaire commissie, die de bevoegdheden van de Enquetewet heeft, lijkt hem echter beter.

Een dergelijk voorstel — tot instelling van een parlementaire enquêtecommissie — werd enkele maanden later — op 16 juni 1947 — gedaan door de socialist Van der Goes van Naters.

Ontwikkelingshulp

Vervolgens willen we de rede van de CH-senator mr. G. Vixeboxse bij de begrotingsbehandeling van buitenlandse zaken, op 23 mei 1961, in herinnering roepen.

Mr. Vixeboxse houdt hier een opvallend pleidooi voor de ontwikkelingshulp. Hij zegt onder meer:

„Me dunkt dat het meer in overeenstemming zou zijn met een evangelische politiek indien we nu eens ophielden met allerlei mooie sociale voorzieningen in te voeren, die toch alleen maar tot ons eigen welzijn dienen, om de daardoor vrijkomende gelden te besteden ten behoeve van de achtergebleven gebieden.”

Hij dringt aan op instelling van een instituut van economische-, agrarische-, sociologische- en culturele deskundigen — b.v. in de vorm van een stichting — die kunnen worden ingezet bij hulp aan ontwikkelingslanden. Deze deskundigen zouden in vaste overheidsdienst moeten komen.

Minister Luns zegt in zijn antwoord onder meer dat dit een suggestie is „waarover ik nog eens moet nadenken”.

Een eerste Kamer-betoog

Men spreekt wel eens over een „typisch Eerste Kamer-betoog”. Meestal verstaat men hieronder een rede van een senator over een moeilijk onderwerp, met verschillende aspecten, die in de Tweede Kamer niet of slechts ten dele behandeld zijn. Een mooi voorbeeld hiervan is de rede van dr. J. W. Beerekamp over enkele aspecten van de kwestie-Irene, gehouden op 18 februari 1964.

Bekend werd vooral de passage, waarin hij onder meer zegt te verwachten dat:

„De spanning tussen ons (CH) beginselprogram dat uitspreekt dat Nederland bestuurd moet worden als een christelijke staat in protestantse zin, en het op de troon helpen van een rooms-katholieke koning, voorlopig nog groot en onder bepaalde omstandigheden zelfs te groot kan zijn. Ik zeg nadrukkelijk voorlopig. Onze inzichten kunnen zich wijzigen en de r.k. kerk kan door haar verdere evolutie iedere oorzaak van zorg bij ons weg nemen.”

Nu we bij het 60-jarig jubileum van de CHU deze rede nog eens overlezen, valt het op hoe sterk de politieke verhoudingen in betrekkelijk korte tijd gewijzigd zijn. De vraag of dit bewuste artikel in het CH-beginselprogram gehandhaafd moet blijven is in discussie. Voorts wordt gestudeerd op de mogelijke vormen van samenwerking tussen KVP, ARP en CHU. Het is echter niet onze taak hier op deze plaats over te schrijven. De toekomst zal moeten leren hoe het met de CHU verder zal gaan. Ook dan zullen de handelingen der beide Kamers de gedachten en gevoelens der CH-politici weergeven.

Wellicht zal over een aantal jaren nog eens een balans van het werk der CH-Kamerleden worden opgemaakt. De schrijver van dat artikel zal voor sommige redevoeringen waarschijnlijk bewondering voelen. Er zullen ongetwijfeld ook uitlatingen zijn, waarover hij zich zal verbazen. De tijd plaatst immers veel uitlatingen in een ander perspectief. Maar bij ieder die de Handelingen doorbladert, op zoek naar het verleden van de CHU zal vrijwel zeker een grote waardering groeien voor de ijver en toewijding, waarmee allen die de CHU in het parlement hebben gediend, hun vaak moeilijke taak hebben verricht.

Besluit

Onze beschouwing over het optreden van de CHU in het

parlement is ten einde. Reeds in de inleiding is opgemerkt dat slechts een enkele greep uit de na-oorlogse geschiedenis kon worden gedaan.

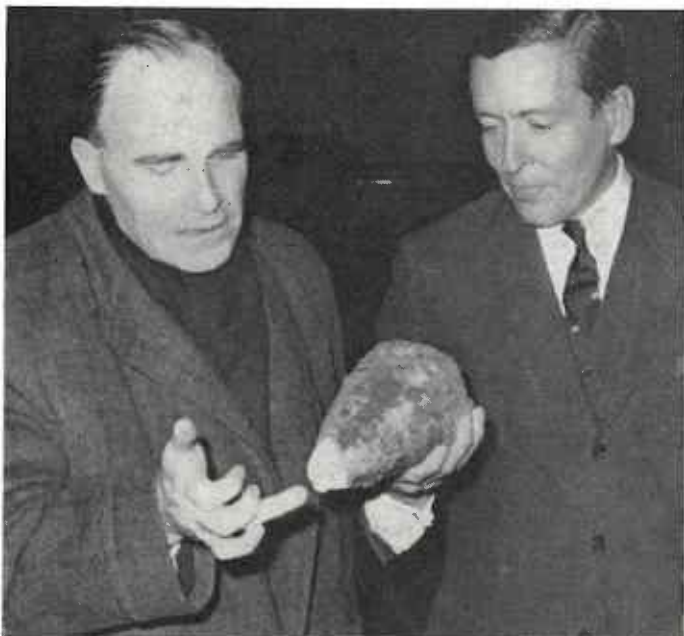
Geprobeerd is vooral enkele punten aan te geven waaruit duidelijk blijkt dat verschillende facetten in de politiek van de CHU een ontwikkeling hebben doorgemaakt.

Citaten zijn vrijwel steeds afkomstig uit de Handelingen van de beide Kamers. Zoveel mogelijk is de datum, waarop geciteerde redevoeringen zijn gehouden vermeld. Waar mij enkele stukken soms niet geheel duidelijk waren heb ik nadere informatie gevraagd bij diverse CH-politici. Zij hebben steeds spontaan hierop gereageerd.

Met name wil ik hier het Tweede Kamerlid jkvr. mr. C. W. Wttewaall van Stoetwegen en de oud-leider van de CH-senaatsfractie, ir. M. A. Geuze vermelden.

Freule Wttewaall van Stoetwegen heeft — puttend uit haar parlementaire loopbaan — veel zaken voor mij verduidelijkt. Ir. Geuze dank ik bijzonder voor de verhelderende voorstudie over het optreden van de CH-senaatsfractie, die hij voor mij samenstelde.

Ir. M. A. Geuze in gesprek met Prins Claus

LEDEN VAN DE CH-EERSTE KAMERFRACTIE
SINDS 1946

Mr. dr. R. Pollema	1928 - 1965
Mr. dr. G. Kolff	1946 - 1959
J. Reijers	1946 - 1963
Prof. dr. J. de Zwaan	1946 - 1956
Mr. G. Vixeboxse	1946 - 1963
Prof. dr. F. C. Gerretson	1950 - 1956
Ir. M. A. Geuze	1956 - 1967
Mr. dr. W. F. Lichtenauer	1956 - 1961
Prof. dr. J. W. van Hulst	1956 -
Mr. dr. J. van Bruggen	1956 - 1963
Ir. C. Staf	1959 (tijd.)
C. J. van Mastrigt	1959 - 1963
H. C. Kranenburg	1961 -
Jhr. mr. L. E. de Geer van Oudegein	1963 -
Dr. J. W. Beerekamp	1963 -
S. R. Knottnerus	1963 -
Mr. J. C. Bührmann	1965 -
J. Hey	1968 -

„Géén zand er over”

LEDEN VAN DE CH-TWEEDE KAMERFRACTIE
SINDS 1946

Dr. H. W. Tilanus	1922 - 1963
Mr. J. J. R. Schmal	1946 - 1963
Mr. H. K. J. Beernink	1946 - 1967
Tj. Krol	1946 - 1959
J. de Ruiter	1946 - 1963
H. Kikkert	1946 -
Jkvr. mr. C. W. I. Wittewaall van Stoetwegen	1946 -
Mr. W. F. E. baron van de Feltz	1946 - 1956
F. H. van de Wetering	1948 - 1962
Luit.-gen. M. R. H. Calmeyer	1956 - 1959
Dr. I. N. Th. Diepenhorst	1956 - 1963
C. J. van Maastricht	1956 - 1959
Drs. D. F. van der Mei	1956 -
C. F. van der Peijl	1956 -
J. T. Mellema	1959 -
Mr. J. W. van Gelder	1959 - 1967
H. M. Gerbrandy	1962 - 1963
Drs. A. D. W. Tilanus	1963 -
Dr. H. A. Schuring	1963 -
Mr. W. Scholten	1963 -
Mr. C. A. Bos	1963 -
T. Tolman	1963 -
P. Bode	1963 -
Mej. mr. E. Haars	1967 -

De Unie onderweg

Inleiding

Het is de bedoeling dit artikel, dat de organisatie van de CHU wil belichten zoals deze zich sinds 1945 ontwikkeld heeft, te beginnen met een overzicht, waarin de lijnen der ontwikkeling aangegeven worden en de gebeurtenissen zo mogelijk geplaatst worden in het kader van de politieke situatie. Dat vormt de inhoud van het eerste hoofdstuk. In het tweede hoofdstuk zullen enkele onderdelen uit het geheel onder de loupe genomen worden, hetzij omdat ze iets nieuws voor de Unie betekenen, hetzij omdat ze karakteristiek voor de Unie zijn.

Na mijn verantwoording worden nog twee bijlagen opgenomen. De eerste bevat de uitslagen voor de CHU van de Tweede Kamer en Provinciale Staten verkiezingen vanaf 1946; de tweede het organisatieschema van de CHU zoals dat opgenomen is in het laatste Jaarboekje van 1966 en dat de situatie weergeeft zoals die geweest is tot de buitengewone algemene ledenvergadering van december 1967.

I. EERSTE PERIODE, 1945 - 1952

De vrij eenvoudige organisatie van de CHU was in de tweede wereldoorlog ernstig gehavend. Alle administratieve

gegevens en het apparaat, zowel van de Unie als van het dagblad De Nederlander, waren ten gevolge van de confiscatie door de bezetter spoorloos. Over gelden beschikte de Unie niet meer. De penningmeester van het Dagelijks Bestuur begon na de bevrijding met een kas van 38 gulden. In de oorlog was de voorzitter van het D.B. de heer H. W. Tilanus jarenlang gegijzeld geweest. De secretaris mr. G. E. van Walsum had in deze jaren een politieke ontwikkeling doorgemaakt, die hem vervreemd had van de Unie. In zijn gedachten zou het niet bevorderlijk zijn, wanneer de politieke opbouw van Nederland na de bevrijding gepaard zou gaan met de herleving van het partijstelsel van vóór 1940. Het is duidelijk, dat zó een goede schaduworganisatie was uitgebleven. Slechts enig contact in de vorm van correspondentie was er geweest met als middelpunt de heer Tilanus. Velen twijfelden ook aan het voortbestaan van de Unie. Tot vrijwel ieders verbazing behaalde de CHU bij de Tweede Kamer verkiezingen van mei 1946 vrijwel hetzelfde percentage als zij vóór de oorlog verworven had, en ging ze korte tijd later bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten nog vooruit ook! Zo de Unie ooit voor een verrassing bij de verkiezingen gezorgd heeft was het wel deze maal. Zonder dagblad — „De Nederlander” was door Van Walsum met consent van de aandeelhouders omgevormd tot „De Nieuwe Nederlander”, die zich op de geestesgesteldheid van de Nederlands Hervormde Synode en de Nederlandse Volksbeweging richtte —, vrijwel zonder propaganda en organisatie was dit verkiezingsresultaat behaald. Wat was er in die paar maanden na de bevrijding gebeurd? In het standpunt dat het alleen door de kiezer op democratische wijze beslist moest worden of de oude partij-organisaties verdwijnen moesten en in het vertrouwen en haast de zekerheid, dat zeer veel protestanten voorstanders waren gebleven van de

Uit de tijd dat het dagblad nog kon verschijnen

confessionele partijvorm, was Tilanus met een kleine groep getrouwen het herstel van de Unie aangevangen. Daarbij heeft Tilanus gedomineerd; onvermoeibaar reisde hij van noord naar zuid en van oost naar west.

Eén van de belangrijkste vragen voor protestantse partijorganisaties was in het eerste jaar na de bevrijding hoe de verhouding tussen de ARP en de CHU geregeld moest worden. Daarbij was er een scala van mogelijkheden van fusie tot onverbindend contact. Vanuit het dagblad Trouw werd sterk op fusie aangedrongen. In sommige plaatsen fuseerden de kiesverenigingen zich al. Ook in de CHU kende men warme voorstanders van zeer intense samenwerking zoals prof. jhr. mr. B. C. de Savornin Lohman. Ook Tilanus betoonde zich in de zomer van 1945 niet afwijzend van contact met de ARP. Op verschillende meetings door beide partijen op plaatselijk niveau belegd sprak hij zich voor federatieve samenwerking uit; maar altijd onder het voorbehoud van de instemming van de aanhang van zijn eigen organisatie.

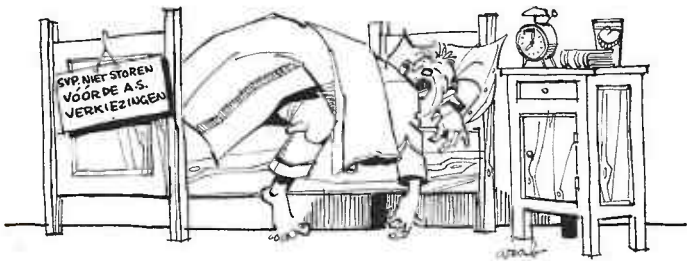
In het najaar van 1945 verscheen er als resultaat van het overleg van beide hoofdbesturen een verklaring, waarin een weg aangegeven werd voor samenwerking. Fusie werd niet realiseerbaar geacht. Maar de samenwerking zou nog vrij ver gaan volgens dit voorstel. Dat prikkelde een aantal CHU-ers, die zich in een brief aan het H.B. tegen iedere samenwerking uitspraken. Toch is de actie van deze zogenaamde „49 heren” niet doorslaggevend geweest voor de gereserveerde houding ten opzichte van de ARP, zoals die tot uitdrukking kwam in de motie welke met grote meerderheid op de buitengewone algemene ledenvergadering van 24 februari 1946 werd aangenomen. Het waren de authentieke christelijk-historische krachten van het platteland, vooral uit de provincies Friesland, Groningen en Zeeland, en van een aantal grote steden in Holland als Haarlem, Delft en Vlaardingén die de liaison torpedeerden.

Zo wist men voor de verkiezingen van mei 1946 duidelijk wat men aan de CHU had. Unaniem was de Unie tegen de doorbraak-gedachte, want zij die deze gedachte wel aanhingen hadden de Unie verlaten; met grote meerderheid was men tegen organisatorische verbinding met de ARP. Gezien de verkiezingsuitslag is deze opstelling conform geweest aan de wens van de toenmalige aanhang van de CHU.

We willen nu eerst ingaan op de vraag, hoe ziet de CHU van 1946 er organisatorisch uit?

Deze vraag is eenvoudig te beantwoorden. Zij bestaat uit plaatselijke kiesverenigingen, die in hoge mate zijn wat hun naam uitdrukt, nl. verenigingen wier activiteit gericht is op de bevordering van het gekozen doen worden van geestverwanten. In het CH-Weekblad van 10 oktober 1945 stelt iemand de vraag of de kiesvereniging geen veel uitgebreider taak moet hebben en of men dan niet beter van plaatselijke afdelingen kan spreken. De redactie beaamt de gedachte, maar het moet hier toch gezegd

worden, dat tot op de dag van vandaag de CHU zo sterk of zo zwak is als haar kiesverenigingen sterk of zwak zijn. En te veel kiesverenigingen zijn nog uitsluitend colleges die wakker worden bij het naderen der verkiezingen en sommigen zelfs alleen bij het naderen der plaatselijke verkiezingen!

... KIESVERENIGINGEN WORDEN PAS WAKKER ...

De kiesverenigingen nu zijn naar de electorale indeling van ons land verenigd in Staten- en Kamerkringen. Organisaties die bij de Staten- en Kamerverkiezingen hun grootste activiteiten ontplooiën. Alle kiesverenigingen samen vormen de Algemene Vergadering van de Unie. Zij beschikken daar over stemrecht naar verhouding van het aantal leden dat ze tellen. Tenslotte kent de Unie een Hoofdbestuur, waarvan een aantal leden door de Algemene Vergadering en de overige door de Kamerkringverenigingen worden gekozen. Dit hoofdbestuur kiest uit zijn midden het dagelijks bestuur. Dit was de vorm waarin de Unie na 1945 vrijwel onveranderd aan de vooroorlogse situatie van start ging. H.B. en D.B. hebben de taak de Unie op het politieke pad te leiden, de besluiten der Algemene Vergadering uit te voeren en administratief de stand van zaken op Kamerkring, Statenkring en kiesvereniging-

niveau bij te houden. Het geëigende middel daartoe is het tot voor kort steeds in oranje- en wit uitgegeven Jaarboekje. Aan de afdracht van de plaatselijke kiesverenigingen aan het H.B. kan men eigenlijk merken, dat de organisatie van de Unie nog het stempel draagt van de periode van het districtenstelsel. Deze afdracht is steeds zo gering geweest, vóór enkele jaren ging zij de gulden per lid nog niet te boven, dat het H.B. ternauwernood de statutair opgedragen taken kon vervullen. Pas de vorig jaar genomen besluiten hebben een eerste stap in een nieuwe richting gezet.

De enige organisatorische uitbouw, waarvan men na 1945 gebruik maakte, was de bevoegdheid van het H.B. zich te doen bijstaan door bijzondere commissies, die tot steun moesten zijn van de Unie en de Unie-vertegenwoordigers in Kamer- en Statenvergaderingen. Overeenkomstig de electorale aanhang zou men haast zeggen, ging de Unie van start met een agrarische en een middenstandsc commissie. Daarop volgde de culturele commissie, terwijl eveneens zeer veel aandacht besteed werd aan de met elan geleide sociaal-economische commissie. Voor interne aangelegenheden beschikte de Unie over een propaganda commissie en een commissie voor de herziening van het beginselprogramma.

Ook op het gebied van de nevenorganisaties ging de Unie op het vooroorlogse pad verder. De jongerengroepen organiseerden zich in de zomer van 1946, nadat men op lokaal en regionaal niveau was voorgegaan. Met de persoonlijke bemoeienis van Tilanus geschiedde hetzelfde met de vereniging van CH-leden van Gemeentebesturen en de Centrale van CH-Vrouwengroepen.

Dit geheel van organisaties maakt niet direct een imponerende indruk. De Unie was bepaald geen goed gecentraliseerde en geoutilleerde organisatie. Wel een samenvoeging van verenigingen, die in het gunstige geval op een wat ouderwetse manier gedragen werden door

belangeloze activiteiten van honderden door het hele land heen.

Deze nameloze toewijding aan de publieke zaak, die zich nu eens hier en dan weer daar als in een wat chaotische mozaïek presenteert was de bestaanskracht van de Unie. Zou dit systeem zich kunnen handhaven in de moeilijke naoorlogse jaren?

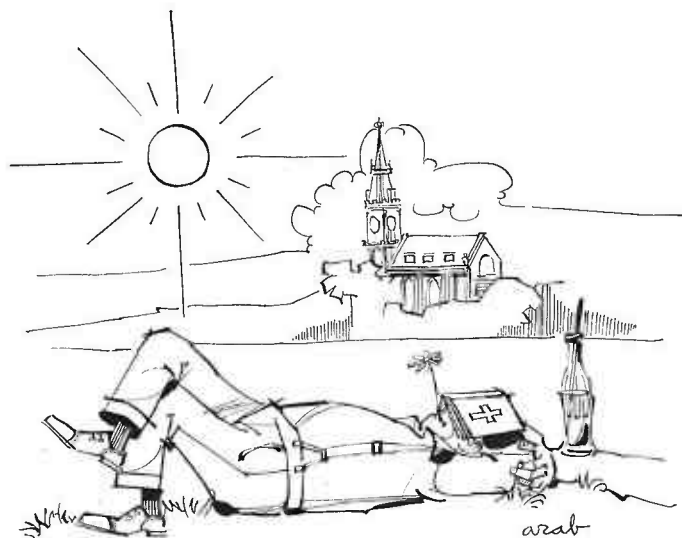
De opgave was niet eenvoudig.

Nauwelijks had de restauratie van de Unie en haar organen plaats gevonden of het politieke denken werd beheerst door de Indië politiek en de verhouding van de Kamerfracties van de Unie tot de rooms-rode coalitie kabinetten. Deze problematiek heeft een forse aanval op de eenheid van de CHU gedaan. Men kan zeggen, dat van 1948 tot 1952 de meningsverschillen binnen de Unie zeer hoog gingen. Het gevaar van splitsing was niet ondenkbeeldig. Prof. dr. F. C. Gerretson was één van de exponenten van de extreme rijkseenheidsgedachte. Vooral sommige leden van de Eerste Kamerfractie van de Unie toonden zich voor die gedachte ontvankelijk, terwijl de Tweede Kamerfractie verdeeld reageerde. Tilanus zelf was er alles aan gelegen om de regeerbaarheid van het land te behouden. Maar het heeft hem moeilijke uren bezorgd b.v. op de buitengewone algemene ledenvergadering van de CHU in 1949 gewijd aan de Indië-problematiek. Toch zijn het zijn persoonlijke inzet en zijn zelfbeheersing geweest, die met de steun van het toenmalige Dagelijkse Bestuur, de eenheid in de Unie wisten te bewaren.

Deze problematische periode had als het ware haar slotfase in de scherpe discussie over het verkiezingsmanifest voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1952. Vooral de rechtse oppositie beschuldigde de leiding van de Unie van slapte en heulen met het socialisme. De verkiezingsuitslagen zowel van de Provinciale Staten in

1950, als die van de Tweede Kamerverkiezingen in 1952 verliepen echter redelijk voor de CHU en zo won de leiding van de Unie aan onaantastbaarheid. Kenmerkend is het b.v. dat prof. Gerretson vóór de verkiezingsdag van 1952 kolommen vol in het CH-Weekblad had mogen vullen en dat hij er vanaf dat moment geen letter meer in geschreven heeft. Hij werd er vervangen door scribenten van de Tilanus-vleugel.

Over het algemeen was de Unie goed door de storm heen gekomen. De tegenstellingen hadden in ieder geval voor beweging gezorgd. Zij hadden ook de behoefte doen gevoelen aan meer politieke inspraak naast het H.B. vanuit de Unie. Zo kwam in 1951 de Unieraad tot stand. Kende men voorheen het versterkte H.B., nu werd er een apart orgaan in het leven geroepen, waarvan de leden permanent zouden meedenken met de leiding van de Unie. Wij komen later op dit lichaam terug.

WE HOUDEN ONZE MENSEN ZÓ WEL...

TWEEDE PERIODE, 1952 - 1958

Periodisering is een hachelijke zaak. Toch kan men zeggen, dat er na 1952 een periode voor de Unie aanbrak waarin een zekere zelfvoldaanheid verdere aktie en uitbouw belemmerde. Het ging niet slecht, in ongunstige omstandigheden waren de kiezers trouw gebleven. Waarom zou men daar ook niet in slagen nu de grote meningsverschillen wat geluwd waren?

Een eigen dagblad?, te duur. Samenvoeging van de CH-weekbladpers?, niet te bereiken. Zich instellen op de moderne massamedia?, we houden onze mensen zo ook wel. Een Uniebureau?, ja maar dank zij het jubileumgeschenk voor de 70 jarige Tilanus en de beëindiging van de affaire „Het Trefpunt” kon pas het pand aan de Wassenaarseweg gekocht worden, waar het administratieve apparaat van de Unie over een adequate huisvesting kwam te beschikken, en niet dank zij de normale inspanning van de organisatie! Een wetenschappelijk bureau?, nu ja, dat ging nog net. Met enig hangen en wurmen kwam in 1955 de „De Savornin Lohman Stichting” tot stand. Een uiterst bescheiden Stichting, nog steeds zonder eigen bureau. Ook hierover volgt in het tweede hoofdstuk meer.

De financiën van de Unie verbeteren? Het was een idee, die wel voorstanders had, evenals alle andere ideeën wel over propagandisten beschikten, maar het waren losse stemmen in H.B. en D.B. De tevredenheid en voorzichtigheid van Tilanus beheersten de Unie. Via 75 cent in 1951 was de afdracht aan het H.B. per lid in 1957 op één gulden gebracht. Maar het ledental was dalende; beschikte men vlak na de oorlog over bijna 50.000 leden, nu waren er niet meer dan een goede 37.000. De klachten van penningmeester Van Bruggen waren niet van de lucht. En terecht, wanneer men weet dat vaak eenvijfde van de kiesverenigingen nalatig of achterstallig

Het bureau van de C.H.U. aan de Wassenaarseweg 7 in Den Haag

was in de contributie afdracht. Voor de verkiezingspropaganda van 1956 was de penningmeester genoodzaakt geweest om op de algemene vergadering van 1955 bussen te laten circuleren, waarop „beurzen open, doorbraak dicht”. Een originele gedachte, maar niet zo bevredigend om een moderne verkiezingsaktie mee te financieren. We zeggen met nadruk, men kan de leiding van de Unie alléén niet verwijten, dat ze in deze rustige jaren een berustende indruk maakte; het waren de Unieleiden zelf die er in meerderheid niet over piekerden om de financiële structuur van hun organisatie te verbeteren. En daar lag toch de voorwaarde voor het welslagen van ieder plan. In deze periode was 1958 het vrolijkste jaar voor de CHU. Het gouden jubileum werd gevierd in grote eensgezindheid en het werd aangegrepen om de bestuurswisseling luister bij te zetten. Tilanus nam afscheid als voorzitter van de Unie. Zijn plaats werd ingenomen door mr. H. K. J. Beernink, die sinds januari 1946 het secretariaat had waargenomen. Beernink werd opgevolgd door de amsterdamse advocaat mr. J. W. van Gelder. Zou het nieuwe duo ook een nieuwe koers betekenen?

Mr. J. W. van Gelder die samen met mr. H. K. J. Beernink vanaf 1958 de verdere ontwikkelingen in de Unie heeft gesteund

DERDE PERIODE, 1959 - 1967

Kort na de bestuurswisseling in de CHU brak er een nieuwe periode op binnenlands politiek gebied aan. De coalitie-kabinetten met als kern de KVP en de PvdA werden afgelost door een confessioneel-liberale regering. Voor ons bestek is van belang dat de concurrentie tussen de partijen verscherpt is evenals het gevoel van de kiezers, dat de politieke partijen zich scherper en duidelijker moeten presenteren. Het succes van nieuwe groeperingen als de Boerenpartij en D 66 zijn daar een interessant symptoom van. Met het oog op de verkiezingsuitslagen moet men zeggen, dat de CHU zich al weer wonderlijk stabiel heeft betoond. En inderdaad haar organisatie heeft zich vanaf 1959 gestadig ontwikkeld. Maar het tempo bleef traag en iedere vooruitgang moest bevochten worden. Geen wonder dat het Hoofdbestuur, verontrust door de uitslag van de Tweede Kamer-verkiezingen van 1967, de Unie heeft laten doorlichten door de zogenaamde commissie Scholten. Het resultaat was dat de Unie in haar geheel op de helling is gezet. Voordat we aan de voorstellen van de Algemene Vergadering van december 1967 aandacht schenken, moeten we eerst de bewijzen leveren voor de zin, dat de Unie zich sinds 1959 gestadig heeft ontwikkeld. Centraal staat het probleem van de band tussen de CHU met haar leden en met de kiezers; weet men die op een goede manier tot stand te brengen.

Nog onder het oude D.B. was men gestart ter ere van het gouden jubileum in 1958 met een ledenwerfaktie, die in 2 jaar het ledental van 37.000 op 48.000 bracht, een getal dat sindsdien weer enkele duizenden is gedaald. De leden benadert men verder door de pers. Op de situatie van de CH pers gaan we hierna in. Hier zij meegedeeld, dat in 1965 de fusering van de twee weekbladen tot stand is gekomen. Het gemis van een

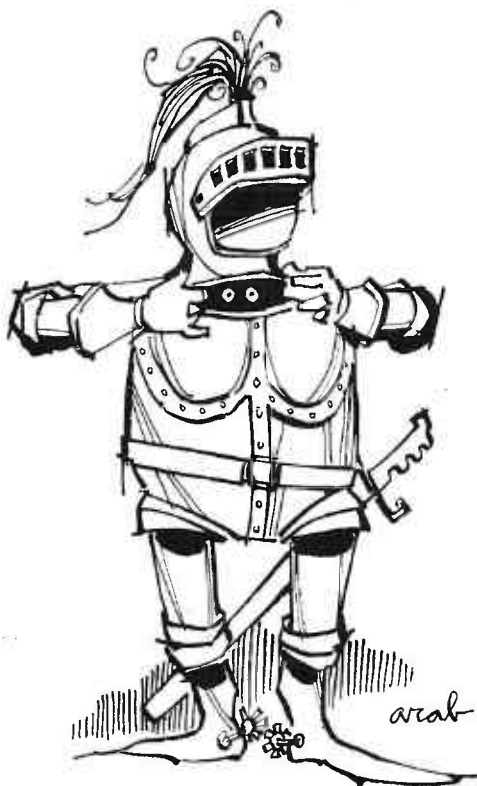
eigen dagblad heeft het Uniebestuur gepoogd op te vangen door de aanstelling van een voorlichtingsfunctionaris. Zijn taak is het de CHU in nederlandse perskringen te „verkopen”, de berichtgeving over CH-aangelegenheden te bevorderen en het image van de Unie te verbeteren. Als zodanig hebben de eindredacteuren van het ledencontactblad Binding gefungeerd.

De radio en T.V. hebben echter, vooral de laatste, een zeer indringende plaats onder de communicatiemediën ingenomen, en het zijn de media bij uitstek om de kiezer te benaderen. Aan de politieke partijen wordt sinds 1957 radiozendtijd en daarna ook T.V. zendtijd van overheidswege verleend. Van begin 1959 tot maart 1961 werd de radiozendtijd door Uniesecretaris Van Gelder gevuld, daarna werden er door hem meer variabele programma's georganiseerd, zowel voor radio als T.V. Nog maar een paar jaar besteedt de Unie de hiervoor beschikbaar gestelde subsidie ten volle! Resumerend is op de CHU het volgende van toepassing, ze raakt ingespeeld op de moderne media, maar ze speelt er nog niet mee.

Vanuit de organisatie van de Unie zijn er vanaf 1959 nog verschillende aangelegenheden vermeldenswaard. De eerste is de taakverdeling tussen de Unieraad en het H.B. in 1960 ingevoerd, waarbij de Unieraad vrijgemaakt werd van de behandeling van organisatorische vraagstukken voor de politieke discussie. Daaraan parallel loopt de tendens om aan de vergaderingen van de Kamerkringen meer politiek accent te geven door CH politici er actuele zaken aan de orde te doen stellen. Het tweede is de arbeid van de scholingscommissie met name de kadercursussen. Dit in 1960 gestarte werk mag nog geen kolossale omvang bereikt hebben, voor het eerst is meer georganiseerd en aan politieke en staatkundige opvoeding van de leden gedaan. Een belangrijk deel van het kader van de Unie heeft hier de vruchten van weten te plukken.

Wanneer we in dit verband nog even wijzen op het werk van de CH-studentengroepen, dat in 1954 begonnen is, dan is de conclusie gerechtvaardigd, dat de laatste 10 jaren het klimaat in de Unie voor academici aan het verbeteren is. Zolangzamerhand is de CHU de achterstand op dit gebied door de doorbraak veroorzaakt aan het te boven komen.

Een derde aangelegenheid is de modernere organisatie van de verkiezingspropaganda op landelijk niveau ondersteund door het advies van een reclame-bureau.

... HET OPEN VIZIER EEN SUCCES...

In 1963 heeft de aktie met het open vizier direct succes gehad. De Unie is gewonnen voor de gedachte om zo de verkiezingen te blijven ingaan.

Hebben we nu een aantal gunstige factoren genoemd uit de jaren '60, één mogen we zeker niet vergeten nl. de tot standkoming van het Unie werkfonds.

Vanaf 1960 bestaat er de mogelijkheid om bijzondere of aantrekkelijke activiteiten in de Unie of één van haar nevenorganisaties vanuit dit fonds te subsidiëren. Zou men de armslag van het fonds ruimer wensen, nu al kan op haar rekening geschreven worden een flink deel van de presentatieverbetering van de Unie in de afgelopen jaren.

Vóór het chronologische hoofdstuk besloten wordt, moet de vraag beantwoord worden of het niet onvermijdelijk is, dat de Unie over een eenvoudiger organisatie beschikt dan de doorsnee partij. Ligt iets dergelijks niet besloten in haar ideële grondslagen? Als antwoord zou ik daarop willen geven dat de Unie een mentale gerichtheid heeft, die haar inderdaad onderscheidt van andere partijen.

Maar dat deze instelling niet door een efficiënte organisatie ondersteund zou kunnen of mogen worden, is een gedachte waarvan de logica me ten enen male ontgaat. Betreurenswaardig is het, dat te vaak dit verband wel gelegd is en dat men zich er achter verscholen heeft, wanneer het op daden aankwam.

Zo men beschikt over gedachten, waarvan men overtuigd is, dat ze tot zegen strekken voor het welzijn van het hele nederlandse volk, dan verdienen deze gedachten ook aan ons volk kenbaar gemaakt te worden op een doelmatige en aan de eisen van de tijd beantwoordende wijze.

II. DE UNIERAAD

Zoals hiervoor reeds vermeld is, dateert de Unieraad van 1951. De Raad bestaat uit de leden van het H.B. en

verder uit 2 leden per Kamerkring, 2 leden van de Centrale van C.H. Vrouwengroepen en 2 leden van de CH Jongeren Organisatie. (N.B.: situatie van vóór (16 dec. 1967). Oorspronkelijk behoorde tot de taak van de Unieraad én de voorbereiding van de Algemene Vergaderingen van de Unie, met name het vaststellen van de praeadviezen op de voorstellen door de kiesverenigingen ingediend, én het verlenen van advies ter bepaling van de politieke gedragslijn van de Unie. Zoals opgemerkt is, was de aanleiding tot de oprichting van de Unieraad de behoefte aan het laatste. Maar in de praktijk werd zeer veel, naar de smaak der leden te veel in het organisatorische getreden. En de bedoeling was juist de politieke inspraak. Zeer duidelijk was de uitspraak van de Algemene Vergadering van 1954, toen zij in een politiek bewuste motie besloot, dat het voorzitterschap van de Unieraad onverenigbaar was met dat van het Hoofdbestuur. Deze zaak was door de Unieraad zelf niet afgehouden, maar het H.B. had niet direct willen beslissen en de Algemene Vergadering voorgesteld de zaak te verwijzen naar de Commissie voor herziening der statuten! De consequentie van het verwerpen van dit praeadvies was, dat Tilanus als voorzitter van de Unieraad moest wijken. In zijn plaats koos de Raad zich toen mr. dr. J. van Bruggen. In 1960 werd hij als voorzitter opgevolgd door jhr. mr. L. E. de Geer van Oudegein. Als politiek orgaan is de Unieraad het lichaam, dat de voorzitter van de CHU kiest. Tot nu toe heeft zo'n verkiezing tweemaal plaats gevonden. In 1958 werd mr. H. K. J. Beernink met goede meerderheid tot opvolger van Dr. H. W. Tilanus gekozen en in '66 met ruime meerderheid drs. A. D. W. Tilanus.

Drs. A. D. W. Tilanus

Van groot belang voor de Unieraad was de statutenwijziging die in 1960 tot stand is gekomen en waarbij organisatorische zaken aan dit lichaam ontnomen zijn. Door het aannemen van de statutenwijziging op de buitengewone Algemene Ledenvergadering van 16 december 1967 heeft men enerzijds een oude situatie hersteld door de Unievoorzitter weer Unieraadvoorzitter te maken. Anderzijds hoopt men de verstarring die ontstaan was door de koppeling van de Unieraad aan de Kamerkringverenigingen, te voorkomen door een deel van de Raad door de Algemene Vergadering te laten kiezen.

Voor het verdiepen van het politieke bewustzijn van de leden van de Unie en voor de coaching van de politici van de Unie kan de Unieraad nog veel betekenen, mits inderdaad er een efficiëntere doorstroming van de beste krachten vanuit de lagere geledingen plaats vindt.

DE SAVORNIN LOHMAN STICHTING

Vanaf 1950 zijn er in het H.B. van de Unie besprekingen gewijd aan de uitgave van een wetenschappelijk tijdschrift en aan de oprichting van een wetenschappelijk bureau. Het vraagstuk werd aan een commissie in bespreking gegeven. De uitvoering van een en ander werd echter vertraagd doordat de Algemene Vergadering van 1954 de afdracht verhoging met een kwartje tot een gulden afwees, ondermeer omdat het voorstel tijdens de vergadering te weinig steun van het D.B. ondervond. Gelukkig wist men toen na overleg in de Unieraad toch het gestelde doel te bereiken nl. de oprichting van een Stichting, die als voornaamste taak zou hebben het uitgeven van een wetenschappelijk tijdschrift voor de verspreiding van de christelijk-historische gedachten en de belichting van actuele politieke vraagstukken. Daarnaast zou deze Stichting door het organiseren van onderzoekingen

in commissie-verband ook steun kunnen geven aan de bepaling van de politieke gedragslijn. In 1955 tot stand gekomen heeft deze Stichting, die men de naam van jhr. mr. A. F. de Savornin Lohman gegeven heeft, sindsdien de beide taken naar vermogen trachten te vervullen. In het door haar uitgegeven Christelijk Historisch Tijdschrift van 1966 (afl. 4-6) kan men een overzicht van haar werkzaamheden aantreffen. Nog steeds bestaat de Stichting in een beperkte opzet. Een eigen bureau, vaste bezoldigde krachten, zoals de andere grote partijen die kennen, zijn voor haar nog niet weggelegd.

Wel werd tot 1966 drs. J. Boers, één van de krachten van het Uniebureau, met organisatorisch werk voor de Lohman Stichting belast. Maar de daarop gevolgde secretarissen Drs. A. M. de Boo en Dr. E. Bleumink zijn volledig honorair.

Het is duidelijk, dat het budget van de Stichting, dat in de jaren '50 uit 4 cijfers bestond, ook thans voor alle werkzaamheden weinig meer dan een 20.000 gulden per jaar beslaat. De inkomsten worden gevormd door de abonnementsgelden en door subsidies van de Unie en het Uniewerksfonds. Het aantal abonnees is in de loop der jaren geklommen van 750 tot 1100.

Mag men in de Unie het door de Stichting gedane werk in dank aanvaarden, voor zelfvoldaanheid over de armslag aan de Stichting gegeven is nog volstrekt geen plaats. Gelukkig zijn er plannen tot verruiming aanvaard.

DE CHRISTELIJK HISTORISCHE PERS

Als men mr. Beernink vraagt welke onderwerpen van het Uniebestuur de meeste tijd hebben gevegd, dan krijgt men zonder aarzeling te horen: de verhouding ARP-CHU en de situatie van de CH pers. De notulen van H.B. en Unieraad bevestigen dit antwoord ten volle. Zonder twijfel zou men met het vraagstuk van de CH pers een aparte

brochure kunnen vullen. We dienen ons hier te beperken tot enkele kanttekeningen.

Reeds is vermeld, dat de vooroorlogse Nederlander na de bevrijding als „De Nieuwe Nederlander” verscheen. Dit dagblad was echter geen lange adem beschoren evenmin als het in 1946 weer opgerichte en wel christelijk historische dagblad met de oude naam „De Nederlander”.

Van meet af aan is dit blad een zorgenkind geweest. De exploiterende organisatie heeft geen moment dekkend kunnen draaien. Nu was deze organisatie volkomen onafhankelijk van de Unieorganisatie. Het werd echter door de Unie als een morele plicht gevoeld om dit CH-dagblad zoveel mogelijk door middel van abonnementen en propaganda te steunen. Maar in 1947 hadden nog geen 9000 Unieleden deze morele verplichting tot de hunne gemaakt. En zo ontstond er een vicieuze cirkel.

Verhoudingsgewijs was het blad niet sterk en wervingskracht kon er niet van uit gaan. Het uitblijven van de groei deed de ontwikkeling stagneren.

In 1948 kwam er een nieuwe constellatie met H. Lunshof als hoofdredacteur. Zonder nu te willen zeggen dat dit op de ondergang van het blad beslissende invloed heeft uitgeoefend, was het toch wel het binnenhalen van het Paard van Troje. Immers er raakte in de Unie een felle discussie op gang over de koers van het blad. Sommigen meenden dat de CHU er goed aan zou doen de lijn van De Nederlander te volgen. Een groter aantal was van mening, dat het blad als vergif — een uitermate sterk woord in Uniekringen! — voor de CHU fungeerde. In begin 1949 was de situatie zo dat De Nederlander gesteund werd door een aantal niet Unieleden met een flinke bijdrage. Op dat moment kwam dagblad directeur De Savornin Lohman in de hoofdbestuursvergadering van de Unie met de eis: nu ook een garantie van de Unie voor 60% van het exploitatietekort, anders stoppen we. Zeer beslist wees Tilanus dit als onmogelijkheid van de hand.

En dat was het einde van de tweede Nederlander.
De vele pogingen hierna om op één of andere wijze tot een Uniedagblad te komen, zullen we laten rusten, daar ze geen van allen resultaat gehad hebben.
De situatie van de weekblad pers is voor de CHU nauwelijks gunstiger geweest. Een eigen weekblad in die zin, dat het onder verantwoordelijkheid van de partij geëxploiteerd en geredigeerd werd heeft de Unie nooit gekend. Wel zijn er in 1945 2 weekbladen verschenen onder verantwoordelijkheid van een eigen Stichtingsbestuur, die van de eerste tot de laatste letter CH-gezind waren, nl. de CH-Nederlander van mr. R. Pollema te Leeuwarden en „Koningin en Vaderland” van P. Jouwsma en K. Jonker te Apeldoorn.

HET BINNENHALEN VAN HET PAARD VAN TROJE

Beide bladen hebben nooit een royaal bestaan geleid. Van stonde af aan zijn er stemmen opgegaan om de beide bladen te fuseren. Bij deze besprekingen zou het H.B. of D.B. van de Unie als bemiddelaar moeten optreden.

De ruimte ontbreekt ons om uitgebreid op deze lijdensweg in te gaan. Het moet tevens gezegd, dat de mening in de Unie over een dergelijke stap lang verdeeld is gebleven. Een uiting daarvan is b.v. de opmerking van mr. Beernink op de Algemene Vergadering van 1959, toen hij opmerkte, dat de reden tot fusie niet zo klemmend meer was, omdat de CH-Nederlander eigenlijk een contactorgaan voor de noordelijke provincies geworden was. Inderdaad, berichtgeving over de landelijke activiteiten van de Unie treft men dan of niet of zeer wisselvallig in de CH-Nederlander aan.

Enkele jaren geleden in 1965 is gelukkig de poging om beide bladen te fuseren gelukt. De overeenstemming tussen de persvereniging „Koningin en Vaderland” en de stichting „Christelijk-Historische Pers” werd bereikt onder leiding van drs. J. W. de Pous. De nieuw tot stand gekomen Stichting kent naast bestuursleden uit de beide oude verenigingen leden die zitting hebben vanwege het H.B. der Unie en vanwege de besturen der nevenorganisaties. Het sindsdien uitgegeven „Christelijk-Historische Weekblad de Nederlander” — in naamgeving schijnt men niet origineel te durven zijn — heeft een ruimer doch nog onvoldoende bereik.

Als ideale situatie stelt het H.B. der Unie zich voor het in 1955 opgerichte maandelijks berichtenblad voor de leden der Unie die zich daarop abonneren, genaamd „Binding”, op een of andere wijze met het weekblad te integreren en het geheel te incorporeren in het lidmaatschap van de CHU. Een streven, waarvan een ieder de waarde zal onderkennen en waaraan een ieder zal dienen mee te werken.

Gezelligheid op Woudschoten bij de Zomerconferenties.

DE ZOMERCONFERENTIES

Met geen woord hebben we nog gerept over de voor de buitenwereld meest karakteristieke bezigheid van de Unie nl. het organiseren van genoeglijke conferenties in een rustieke omgeving. In vroeger jaren toen er nog een journalistieke komkommertijd in de warme maanden was, wijdde menig scribent een ironisch of beminnelijk kolommetje aan dit gebeuren.

Al mag men nu achteraf in Uniekring eens met een glimlach aan de zomerconferenties terug denken, dat er een zo informeel contact tussen de top en de basis van een politieke partij mogelijk was als hier, zal zelden voorgekomen zijn. Het is een element wat de Unie door haar modernisatie niet moet verliezen.

Vraagt men zich af, wat de zomerconferenties naast dit

contact betekend hebben dan wil de pen wat minder vloeien. Wanneer je de programma's van de naoorlogse jaren doorloopt, dan doen ze enerzijds wel modern aan, inzoverre dat de onderwerpen sterk maatschappelijk gericht waren. Maar er was op deze conferenties geen sprake van het bezig zijn met een omvattend maatschappijbeeld of een welzijnsbeleid. Het waren allemaal losse en verbrokkelde stukjes, op zich interessant, maar door het ontbreken van een samenhang vervluchtigend. Daarnaast moet opgemerkt worden, dat op de twee landelijke manifestaties van de Unie nl. de Algemene Vergadering en de zomerconferentie de leden van de fracties zo weinig met werkelijk politieke zaken zich konden presenteren aan de partijleden. De enige aktuele politieke rede op de Algemene Vergadering en hier, werd gehouden door de Unievoorzitter, dwz. tot 1958 door Tilanus en daarna door Beernink. De tweede grote rede was meestal voorbehouden aan één van de markante theologen, die de Unie rijk is. Uiteraard zeg ik hiermee niets ten nadele van de vele spirituele redevoeringen gehouden door

Prof. Van Niftrik in een van zijn spirituele redevoeringen

personen als prof. Haitjema en prof. Van Niftrik. Bedoeld wordt aan te duiden, dat er op de zomerconferenties een kans is gemist door niet de fractieleden meer regelmatig met hun politieke gedachten naar voren te brengen.

Onder de combinatie Beernink-Van Gelder is er wel enige verbetering in de organisatie van de zomerconferenties opgetreden. Excursies en vrije tijd werden beknot ten gunste van plenaire en groepsdebatten.

In 1959 werd met het vraagstuk van de kernbewapening een verontrustend probleem van de hoogste orde aangesneden. Men bedenke dan alleen dat de Jongerenorganisatie in de behandeling van dit probleem enkele jaren was voorgegaan.

De zomerconferentie van 1965 waarin een gehele dag aan de volksgezondheid was gewijd, maakte organisatorisch ook een goede indruk. Maar de problematiek voor de Unie werd door de NRC verslaggever typerend weergegeven toen hij schreef „de zomerconferentie, die zeer goed en voornamelijk door vergrijsden werd bezocht”. . . De Unieleiding is hier nog niet uit. De bestaande vorm zal voor deze tijd moeilijk succesvol genoemd kunnen worden. Wellicht zal men het meer moeten zoeken in speciale congressen, zoals ook in het verleden deze sporadisch voorkomende gebeurtenissen in CH-kring succesvol verliepen.

DE NEVENORGANISATIES

Slechts in het kort kan hier op de drie nevenorganisaties van de Unie ingegaan worden.

De Centrale van Christelijk Historische Vrouwengroepen is van de drie wellicht de minst omvangrijke. Het aantal plaatsen waar groepen bestaan is gering; de ledenstand beweegt zich onopvallend rond de 1000. De organisatie beschikt over een maandblad Vrouwengeluiden, dat ook bescheiden van omvang is. Dat neemt niet weg, dat de organisatie een waardevolle plaats rond de Unie inneemt,

die gehonoreerd wordt met vertegenwoordiging in de Unie-organen. Ook is de Centrale geleid door vrouwen, die in de Unie met groot respect worden bejegend, b.v. jkvr. Mr. C. W. I. Wttewaall van Stoetwegen. Slechts weinig groter in ledental maar mannelijk forser in zijn blad „Gemeentebeleid” is de Vereniging van Christelijk-Historische Leden van Gemeentebesturen of zoals de naam sinds de jongste statutenwijziging luidt van Gemeente- en Provinciebesturen. Uiteraard omvat deze vereniging het politiek en bestuurlijk ingestelde deel van de Unieleden, want hier verenigen zich die personen die in bestuurlijke functies de vinger op de pols hebben.

Drs. A. D. W. Tilanus drinkt op de „gezondheid” van de CHJO t.g.v. het 40-jarig bestaan in 1967

De derde en laatste organisatie de Christelijk Historische Jongeren Organisatie (C.H.J.O.) is in zoverre de belangrijkste, dat wanneer zij op sterven na dood zou zijn, het met de toekomst van de Unie ook ten einde zou lopen. Wanneer men geen jongeren meer weet te binden, is het einde in zicht. Gelukkig is het zover nog niet.

Voor de vele zaken uit het leven van de CHJO die we naar voren zouden willen halen is hier geen plaats. In dit bestek is belangrijk de relatie tussen de Jongerenorganisatie en de Unie. Deze relaties hebben de neiging steeds intenser te worden. In de naoorlogse jaren heeft de CHJO voortdurend als een pressuregroep voor de Unie gefungeerd. Sterk was dat b.v. in het midden van de jaren '50 door het optreden van Van Dulst en Kluitenberg. Eveneens kunnen we de periode Baarda-Huysen als zodanig zien; maar nu met meer resultaat, wanneer men de vertegenwoordiging van de jongeren in de Unie-organisaties opmerkt. Interessant is het, dat vóór enkele jaren de Jongerenorganisatie met dezelfde problemen worstelde, die de Unie nu moet zien te overwinnen. De omschakeling van het groeps- naar het landelijk lidmaatschap en de omvorming van het blad „De Jonge Nederlander” van een onafhankelijk orgaan tot het blad van de CHJO, heeft de Jongerenorganisatie geen windeieren gelegd.

Laat dit succes de Unie tot voorbeeld strekken!

DE BUITENGEWONE ALGEMENE VERGADERING VAN DECEMBER 1967

Na de teleurstellend, hoewel niet catastrofaal verlopen verkiezingen voor de Tweede Kamer in 1967 besloot het Dagelijks Bestuur van de Unie na de Unieraadvergadering van 10 februari 1967 een commissie in het leven te roepen met als taak de bestudering van de mogelijkheden van politieke en organisatorische verbetering van de CHU. Deze commissie die bestond uit de heren mr. Y. Scholten, A. J. Kaland en J. Huysen, heeft algemene bekendheid verworven als de „Commissie Scholten”. In een tiental vergaderingen heeft zij gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van vrijwel alle groepen in de CHU. Voorts heeft deze commissie de meningen kunnen pijlen door de vele haar toegezonden opvattingen van

Een overzicht van de buitengewone algemene ledenvergadering te Utrecht op 16 december 1967

kiesverenigingen en individuele personen.

De vergaarde kennis hield de Commissie niet lang onder zich, maar zij verraste de CHU en de buitenwereld met een snel uitgebracht en efficiënt rapport, waarvan de inhoud zozeer veler wens belichaamde, dat niet alleen het Hoofdbestuur de belangrijkste bepalingen verwerkte in de reorganisatievoorstellen bestemd voor een buitengewone Algemene Ledenvergadering, maar dat ook vrijwel alle kiesverenigingen op genoemde vergadering de voorstellen op een royale wijze aanvaardden.

Wat is nu de essentie van de reorganisatie maatregelen?

De instelling van een centrale ledenadministratie, de invoering van een contactblad voor alle leden en de drastische verhoging van de afdracht aan de penningmeester van het D.B. tot 9 gulden per lid.

Dit betekent dat de Unie de krachten waarover zij beschikt

wil bundelen om het geluid van de eigen groepering zo krachtig mogelijk te doen klinken. Eveneens betekent het dat men afstand doet van een partij-organisatie die voor een deel nog immer in het stadium van het districten-stelsel was blijven steken.

Tot de niet minder gewichtige besluiten van de 16de december behoort de bevoegdheid aan de Algemene Vergadering gegeven op de samenstelling van de Unieraad, welke op haar beurt de bevoegdheden uitgebreid ziet door de aanwijzing van de lijsttrekker bij de Tweede Kamerverkiezingen. De instelling van een commissie die bij de candidaatstelling voor de Tweede Kamer advies moet uitbrengen over alle voorgedragen personen, inclusief de zittende leden, zal hopenlijk er toe bijdragen het beleid op dit punt opener te maken.

Tenslotte zijn er voorstellen aangenomen tot stafvorming zowel voor de Unie zelf als voor de De Savornin Lohman Stichting. Men zal beseffen dat dit een voorwaarde is voor het uitvoeren van de hiervoor vermelde bepalingen. Zo is de Unie 1967 het jaar waarin de nederlandse politieke partijen zoveel stormen te doorstaan kregen meer versterkt dan verzwakt uitgetreden om in de hitte van de politieke ontwikkeling te kunnen stilstaan bij de viering van haar 60-jarig jubileum.

De veranderingen zullen in de toekomst nog sneller om zich heen grijpen dan tot op heden het geval is geweest. Nieuwe samenwerkingsverbanden staan voor de deur. Zal er over tien jaar nog sprake zijn van de jubilaris van vandaag?

Deze vraag hoeft hier niet beantwoord te worden.

Met dankbaarheid in het hart kunnen wij feest vieren.

Verantwoording

Het materiaal gebruikt voor dit artikel omvat het volgende: enkele jaargangen van de diverse bladen van de CH-pers; de notulen van het Hoofdbestuur van de CHU en van de Unieraad. De toestemming verkregen om die notulen te raadplegen, is door mij hogelijk gewaardeerd. Tenslotte zijn enkele berichten uit de nederlandse dagbladers gebruikt

Vanwege de De Savornin Lohman Stichting zijn mij als adviseurs toegewezen mejuffrouw A. E. M. Ravoo van het Uniebureau en mr. J. W. van Gelder. Voor hun goede hulp ben ik hen zeer dankbaar.

Voorts heb ik een groot aantal personen hetzij mondeling, hetzij schriftelijk om inlichtingen gevraagd.

Sta mij toe dat ik U allen in deze ene zin hartelijk dank voor de royale medewerking.

Verkiezingsuitslagen
Tweede Kamer en Provinciale Staten sinds 1946
(in procenten)

Jaar	S/K	KVP	PvdA	VVD	ARP	CHU	SGP	GPV	CPN	PSP	KNP	BP	D '66
1946	K	30,8	28,3	6,4	12,9	7,9	2,1	—	10,6	—	—	—	—
1948	K	31,0	25,6	8,0	13,2	9,2	2,4	—	7,7	—	1,0	—	—
1950	S	31,6	25,7	8,5	12,3	10,5	2,3	0,6	6,8	—	0,7	—	—
1952	K	28,7	29,0	8,8	11,3	8,9	2,4	0,7	6,2	—	2,7	—	—
1954	S	31,5	29,4	8,8	10,8	9,7	2,2	0,7	5,3	—	—	—	—
1956	K	31,7	32,7	8,8	9,9	8,4	2,3	0,7	4,8	—	—	—	—
1958	S	32,9	28,7	11,4	9,8	9,4	2,2	0,8	4,1	0,6	—	—	—
1959	K	31,6	30,3	12,2	9,4	8,1	2,2	0,7	2,4	1,8	—	—	—
1962	S	32,4	29,9	10,3	9,2	8,8	2,1	0,7	2,9	3,0	—	0,2	—
1963	K	31,9	28,0	10,3	8,4	8,2	2,3	0,7	2,8	3,0	—	2,1	—
1966	S	30,1	23,4	10,0	8,7	9,7	2,0	0,8	2,7	5,0	—	6,7	—
1967	K	26,5	23,6	10,7	9,9	8,1	2,0	0,9	3,6	2,9	—	4,8	4,5

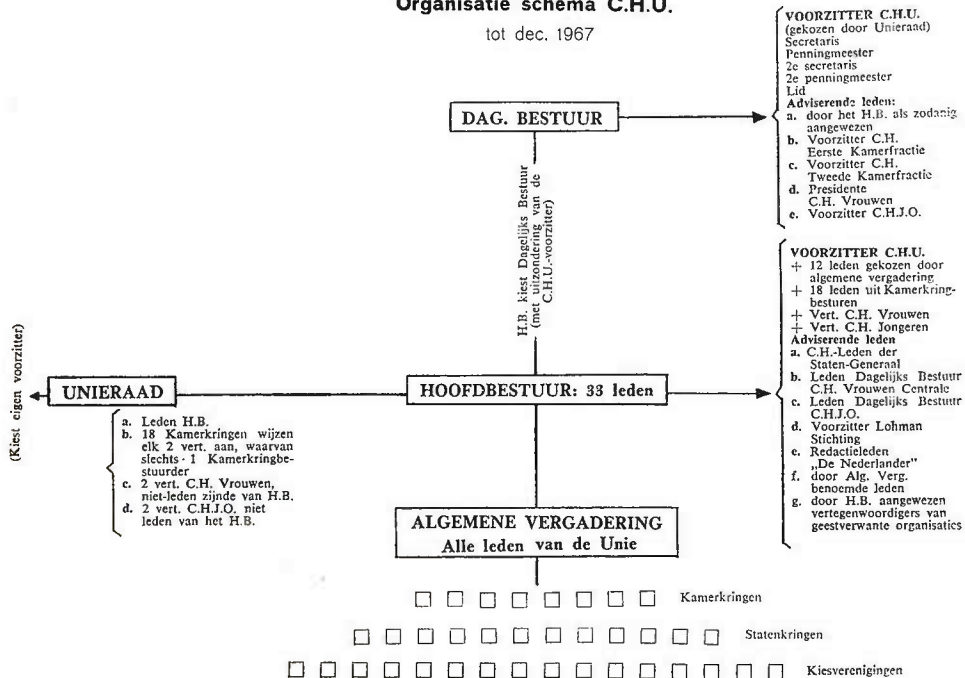
Ten aanzien van CHU en ARP zijn wat betreft de Statenverkiezingen correcties aangebracht in verband met de gecombineerde lijsten in Noord-Brabant en Limburg.

S = Statenverkiezing

K = Kamerverkiezing

Organisatie schema C.H.U.

tot dec. 1967

Personenregister

- Aartsen, mr. J. van, 15.
Baarda, J. 65.
Beel, dr. L. J. M., 11, 25, 34.
Beerekamp, dr. J. W., 35.
Beernink, mr. H. K. J., 15, 16, 17, 21, 50, 55, 57, 60, 62, 63.
Bleumink, dr. E., 57.
Boers, drs. J., 57.
Boo, drs. A. M. de, 57.
Bruggen, mr. dr. J. van, 48, 55.
Burger, mr. J. A. W., 12.
Cals, mr. J. L. M. Th., 17.
Colijn, dr. H., 28.
Comez, mr. dr. F. Da Costa, 30.
Diepenhorst, dr. I. N. Th., 22.
Drees, dr. W., 11, 26, 28, 32.
Dulst, A. J. van, 65.
Duynstee, prof. mr. F. J. F., 15.
Eibergen, J. van, 15.
Feltz, mr. W. F. baron v. d., 21.
Geer van Oudegein,
  jhr. mr. L. E. de, 55.
Gelder, mr. J. W. van, 50, 52, 63, 68.
Gerbrandy, prof. dr. P. S., 21.
Gerretson, prof. dr. F. C., 28, 29,
  30, 46, 47.
Geuze, ir. M. A., 37.
Goes van Naters, jhr. mr.
  M. v. d., 35.
Haitjema, prof. Th. L., 62.
Hoedemaker, dr. Ph. J., 31.
Huijsen, J., 65.
Irene, HKH prinses, 35.
Jong, P. J. S. de, 17.
Jonker, K., 59.
Jouwsma, P., 59.
Kaland, A. J., 65.
Kernkamp, prof. dr. W. J. A., 30.
Kikkert, H., 21, 22, 31,
Kluitenberg, ir. G., 65.
Kolff, mr. dr. G., 29.
Krol, Tj., 21.
Lohman, prof. mr. jhr. A. F. de
  Savornin 10, 31, 32, 57
Lohman, prof. mr. jhr. B. C. de
  Savornin 42.
Luns, mr. J. M. A. H., 35.
Lunshof, H., 58.
Marijnen, mr. V. G. M., 16.
Mei, drs. D. F. v. d., 22.
Mellema, J. T., 17, 18, 26.
Niftrik, prof. dr. G. C. van, 62.
Oud, prof. mr. P. J., 15, 25, 28.
Pollema, mr. dr. R., 28, 31, 32, 33,
  34, 59.
Pos, mr. dr. R. H., 30.
Pous, drs. J. W. de, 60.
Quay, dr. J. E. de, 16.
Ravoo, mej. A. E. M., 68.
Ruiter, J. de, 21.
Schaik, mr. J. R. H. van, 11.
Schermerhorn, prof. dr. ir. W., 34.
Schmal, mr. J. J. R., 13, 21, 22.
Scholten, mr. Y. 51, 65.
Schurer, Fedde, 31.
Staf, ir. C., 15.
Steenwijk, mr. W. L. baron de
  Vos van, 28.
Stikker, mr. D. U., 13, 25.
Stoetwegen, jkvr. mr. C. W. I.
  Wttewaall van, 21, 37, 64.
Tilanus, drs. A. D. W., 55.
Tilanus, dr. H. W., 11, 12, 13, 14,
  15, 16, 21, 23, 25, 26, 41, 42, 45,
  46, 48, 50, 55, 58, 62.
Vixeboxse, mr. G., 35.
Walsum, mr. E. G. van, 41.
Welter, Ch. J. I. M., 21, 29.
Wetering, F. H. v. d., 21.
Witte, ir. H. B. J., 12.

